

Problemi u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi - iz perspektive odgajatelja

Šanko, Dorotea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:169518>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Dorotea Šanko

PROBLEMI U PONAŠANJU KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI – IZ
PERSPEKTIVE ODGAJATELJA

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Dorotea Šanko

PROBLEMI U PONAŠANJU KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI – IZ
PERSPEKTIVE ODGAJATELJA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Prof. dr.sc. Jasminka Zloković

Rijeka, 2023.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION

Dorotea Šanko

BEHAVIORAL PROBLEMS IN CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE
FROM THE EDUCATOR'S PERSPECTIVE
MASTER THESIS

Mentor:
Prof. Jasminka Zloković PhD

Rijeka, 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: *Problemi u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi – iz perspektive odgajatelja* te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Dorotea Šanko

Datum:

Vlastoručni potpis: _____

SAŽETAK

Problemi u ponašanju važan su aspekt poteškoća u razvoju i svaki odgajatelj trebao bi posjedovati određena znanja i kompetencije o toj temi kako bi mogli pomoći djetetu i njegovim roditeljima u daljnjem rastu i razvoju. Važno je uzeti u obzir rizične i zaštitne čimbenike koji utječu na razvoj problema i potrebno je postupati u skladu s time kako bi se djetetu omogućio potreban napredak u njegovom razvojnom putu. Pritom, uloga odgajatelja i vrtića kao odgojno – obrazovne ustanove je od izuzetne važnosti za dijete. Cilj ovog rada bio je ispitati mišljenja odgajatelja i njihovu samoprocjenu o ulozi i njihovim kompetencijama za rad s djecom s problemima u ponašanju. Provedeno je anketno istraživanje s odgajateljima diljem Republike Hrvatske te su prikupljeni podaci o mišljenjima odgajatelja o njihovom znanju o problemima u ponašanju, stečenim kompetencijama, suradnji sa stručnim timom i mišljenja odgajatelja o stjecanju kompetencija kroz formalno obrazovanje. Rezultati pokazuju da su odgajatelji uglavnom zadovoljni razinom znanja i kompetencija koje posjeduju, ali smatraju da bi formalno obrazovanje trebalo pružati više znanja o problemima u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi.

Ključne riječi: problemi u ponašanju, djeca rane i predškolske dobi, odgajatelji, znanja, kompetencije

SUMMARY

Behavioral problems are an important aspect of developmental difficulties and every educator should possess certain knowledge and competences on this topic in order to be able to help the child and his parents in further growth and development. It is important to take into account the risk and protective factors that influence the development of the problem and it is necessary to act accordingly in order to allow the child the necessary progress in his developmental path. At the same time, the role of educators and kindergartens as an educational institution is extremely important for the child. The aim of this work was to examine the opinions of educators and their self-assessment about their role and their competences for working with children with behavioral problems. A survey was conducted with educators throughout the Republic of Croatia, and data was collected on educators' opinions about their knowledge of behavior problems, acquired competencies, cooperation with the professional team, and educators' opinions on acquiring competencies through formal education. The results show that educators are mostly satisfied with the level of knowledge and competence they possess, but they believe that formal education should provide more knowledge about behavioral problems in early and preschool children.

Keywords: behavioral problems, children of early and preschool age, educators, knowledge, competences

SADRŽAJ

1.	UVOD	9
2.	PROBLEMI U PONAŠANJU	11
2.1.	Internalizirani problemi u ponašanju	14
2.1.1.	Plašljivost.....	14
2.1.2.	Povučenost.....	15
2.1.3.	Potištenost.....	15
2.1.4.	Nemarnost.....	16
2.2.	Eksternalizirani problemi u ponašanju	16
2.2.1.	Nedisciplinirano ponašanje.....	17
2.2.2.	Laganje.....	17
2.2.3.	Hiperaktivnost.....	18
2.2.4.	Agresivno ponašanje.....	18
3.	RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI	20
3.1.	Pedagoška prevencije problema u ponašanju	24
4.	ULOGA I KOMPETENCIJE ODGAJATELJA ZA RAD S DJECOM S PROBLEMIMA U PONAŠANJU	26
4.1.	Suradnja odgajatelja sa stručnim timom vrtića.....	29
4.2.	Suradnja odgajatelja s roditeljima	30
5.	ULOGA VRTIĆA U RANOM OTKRIVANJU PROBLEMA U PONAŠANJU 32	
5.1.	Stvaranje inkluzivnog okruženja u vrtiću	34
6.	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	36
6.1.	Problem istraživanja	36
6.2.	Cilj istraživanja i istraživački zadaci	36
6.3.	Uzorak istraživanja	37
6.4.	Etika u provođenju istraživanja	37

6.5. Metode i postupci prikupljanja podataka.....	37
6.5.1. Metoda istraživanja.....	37
6.5.2. Instrument istraživanja.....	38
6.5.3. Obrada podataka	38
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	39
8. ANALIZA I RASPRAVA	61
8.1. Primjenjivost rezultata istraživanja u praksi.....	65
8.2. Ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja	66
9. ZAKLJUČAK	68
Popis tablica i slika.....	69
LITERATURA	71

1. UVOD

Problemi u ponašanju obuhvaćaju širok spektar različitih ponašanja, od kojih svako ima svoje karakteristike i obilježja. Ne postoji jedinstvena definicija kojom se može objasniti što su problemi u ponašanju, stoga će se u radu navesti različite definicije kako bi se objasnilo što su problemi u ponašanju podrazumijevaju. U prošlosti se koristio termin „*poremećaji u ponašanju*“, no smatra se da je taj termin stigmatizirajući, stoga se više ne koristi. Rano otkrivanje i prepoznavanje problema u ponašanju od izuzetne je važnosti za rast i razvoj djeteta; ukoliko se dovoljno rano prepoznaju znakovi problema u ponašanju, moguće je pravovremeno reagirati i spriječiti nastajanje problema. Kada se raspravlja o problemima u ponašanju, potrebno je uzeti u obzir sve faktore, počevši od djetetove primarne okoline – obitelji. Osim roditelja i ostalih članova djetetove obitelji, važnost se pridaje i ostatku djetetovog okruženja, uključujući odgojno – obrazovna ustanova, susjedstvo, vršnjaci. Osim okolinskih faktora, potrebno je razmatrati i faktore ličnosti pojedinca. Svako je dijete zasebna individua koja ima svoje karakteristike, stavove, temperament i sve to utječe na razvoj problema u ponašanju.

Problemi u ponašanju najčešće se dijele na internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju. Internalizirani problemi obuhvaćaju one koji su prvenstveno usmjereni pojedincu, dok eksternalizirani problemi podrazumijevaju ponašanja koja štete djetetovoj okolini i samom djetetu. Internalizirani problemi u ponašanju ubrajaju probleme kao što su povučenost, potištenost, nemarnost, plašljivost, a eksternalizirani problemi u ponašanju odnose se na agresivnost, laganje, hiperaktivnost i nediscipliniranost. U daljnjem tekstu detaljnije će se objasniti svaki od spomenutih problema.

Važan dio djetetova života predstavlja vrtić kojeg pohađa i djetetov odgajatelj, a kada je riječ o problemima u ponašanju, uloga vrtića i odgajatelja sve je veća. Odgajatelj je dužan postupati u skladu s razlikama i individualnosti svakog djeteta, a vrtić je dužan osigurati djetetu poticajnu okolinu u kojoj može rasti i razvijati se svojim tempom.

U teorijskom dijelu rada opisan će se problemi u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi, zatim će se objasniti nekoliko različitih podjela prema različitim autorima. Poblježe će se objasniti podjela na internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju i opisan će se nekoliko primjera problema u ponašanju. Nadalje, opisan će se rizični i zaštitni čimbenici koji utječu na razvoj problema u ponašanju i način na koji pedagozi mogu prevenirati probleme. Zatim će se opisati uloga i kompetencije odgajatelja za rad s djecom koja manifestiraju različite oblike ponašanja u ponašanju. Poblježe će se opisati važnost suradnje odgajatelja sa stručnim

timom vrtića i roditeljima djece. Nadalje, rad će se dotaknuti važnosti i uloge odgojno – obrazovna ustanove, vrtića i stvaranja poticajnog i inkluzivnog okruženja za djecu rane i predškolske dobi.

Nakon teorijskog dijela, prikazat će se istraživanje kojem je cilj bio ispitati mišljenja odgajatelja i njihovu samoprocjenu o ulozi i njihovim kompetencijama za rad s djecom s problemima u ponašanju. Predstavit će se dobiveni rezultati i u skladu s time, navesti ograničenja istraživanja te preporuke za provođenje budućih istraživanja.

2. PROBLEMI U PONAŠANJU

Problemi u ponašanju podrazumijevaju širok spektar ponašanja različitih manifestacija, obilježja, intenziteta, složenosti, opasnosti i/ili štetnosti za pojedinca. Termin problemi u ponašanju nema jedinstvenu definiciju koja je precizna i sveobuhvatna. Glavni razlog tome je što se problemi u ponašanju promatraju s više različitih aspekata i to s psihološkog, pedagoškog, sociološkog, pravnog i psihijatrijskog. Ranije se koristio termin „*poremećaji*“ u ponašanju, ali taj termin je od 2011. godine zamijenjen manje stigmatizirajućim terminom „*problemi u ponašanju djece i mladih*“. Taj termin obuhvaća kontinuum ponašanja od rizičnih ponašanja, zatim poteškoća u ponašanju do poremećaja u ponašanju kao najveće razine opasnosti takvog ponašanja za individuu, ali i sredinu. Stoga će se u ovom radu koristiti termin problemi u ponašanju (Koller-Trbović i sur., 2011). Pojam problemi u ponašanju „je sveobuhvatni pojam za kontinuum oblika ponašanja od jednostavnijih, manje težine i opasnosti/štetnosti za sebe ili druge, do onih definiranih i/ili sankcioniranih propisima i često težih po posljedicama i potrebama za tretmanom. Uz takva ponašanja vezane su i posljedice i stanja koja treba usmjeravati, mijenjati i/ili rješavati, a kojima se bave stručnjaci različitih struka i u različitim područjima.“ (Koller-Trbović i sur., 2011:12). „Djeca koja imaju probleme u ponašanju sustavno krše norme, pravila i zakone koji vrijede za njihovu dob. Takva djeca vrlo malo mare za prava drugih i često upadaju u nevolje: krađu, nasilna su prema drugima, svoj bijes često iskaljuju na životinjama ili nečijoj imovini.“ (Rita i John Sommers-Flanagan, 2006 prema Đuranović i Opić, 2013, str. 102/103). Nadalje, pojam problemi u ponašanju „podrazumijevaju sve one pojave biološke, psihološke i socijalne prirode koje manje ili više pogađaju pojedinca i nepovoljno djeluju na njegovu aktivnost i reaktivnost te neugodno, a katkad štetno i opasno, utječu na druge pojedince te užu i širu zajednicu“ (Raboteg – Šarić, Brajša – Žganec, 2000 prema Mešćić-Blažević, 2007; 301). Prvenstveno, problemi u ponašanju obuhvaćaju ona ponašanja koja se razlikuju od uobičajenih ponašanja u nekom okruženju tj., odstupaju od općeprihvaćenih normi ponašanja te podrazumijevaju ugrožavanje drugih (Pejović Milovančević i sur., 2002). Takva ponašanja štetna su ne samo za osobu koja manifestira određeni oblik problema u ponašanju, već i za osobe u njezinoj okolini. Upravo zbog toga važno je toj osobi pružiti stručnu pomoć, prvenstveno zbog uspješne socijalne integracije individue (Uzelac, 1995, prema Mešćić-Blažević, 2007).

U prošlosti, problemi u ponašanju poistovjećivali su se s kriminalnim ponašanjem te se smatralo da je to jedan od psihičkih poremećaja. Pod time se podrazumijevalo da osoba ima simptome antisocijalnog ponašanja i te osobe su prema Pritchardu bile *moralno izopačene*.

1800ih godina koristio se termin *manie sans delire*, što je značilo manija bez delirijuma. U današnje vrijeme to se povezuje s bipolarno afektivnim poremećajem. Nadalje, u prošlosti su mnogi definirali različite oblike problema u ponašanju. Lombroso je 1896. godine definirao moralno ludilo, a pod time podrazumijeva potrebu da osoba čini zle stvari, a istovremeno postoji i nemogućnost razlikovanja dobra i zla. Upravo je to razlog imenovanja termina moralno ludilo; kod takve osobe smatra se da ne postoji granica između moralnog i nemoralnog ponašanja i podrazumijeva se nepostojanje moralnih vrednota (Pejović Milovančević i sur., 2002).

Rano uočavanje problema u ponašanju kod djece vrlo je važno kako bi se na vrijeme moglo reagirati i započeti sa stručnom pomoći. Također, rano otkrivanje problema i rana intervencija imaju važnu ulogu i za kasniji rast i razvoj djeteta (Koller – Trbović, 1998). Važna stavka u otkrivanju problema u ponašanju je i okruženje u kojem se pojedinac nalazi. Nerijetko se problemi počinju javljati već u obitelji, primarnoj sredini u kojoj se dijete nalazi, a zatim se šire u vrtiću, školi, susjedstvu, društvu vršnjaka i lokalnoj zajednici (Bašić i sur., 2004). Rana i predškolska dob je period u kojem dijete raste, razvija se i formira. Nerijetko se kod djece ove dobi javljaju ponašanja koja ne djeluju problematično, primjerice, dječje laži. Također, postoje ponašanja koja su specifična kod djece određene dobi, ali istovremeno predstavljaju pokazatelj problema u ponašanju. Postavlja se pitanje tko je dužan prepoznati i razgraničiti takvu pojavu; jesu li za to zaduženi roditelji, odgajatelji, pedagozi ili netko drugi. Procjenjivanje je izuzetno zahtjevan i sveobuhvatan zadatak te se moraju poštivati određena pravila: problem se ne može objasniti samo jednim uzorkom, nužno je proučavati individualnost svake osobe, moraju se pronaći uzroci i motivi nekog problema (Buhler i dr., 1962. prema Ljubetić, 2001). Prilikom promatranja djeteta potrebno je odrediti procjenjivača, bilo da se radi o roditeljima, užoj obitelji ili odgojno – obrazovnim djelatnicima. Potrebno je znati osobine te osobe, način na koji je povezan s djetetom, u kojim situacijama ga promatra i slično. Nadalje, potrebno je procijeniti vrijeme i mjesto procjenjivanje; je li to kratkotrajno ili dugotrajno procjenjivanje, u kojem dijelu dana se provodi, provodi li se na djetetu poznatom ili nepoznatom mjestu. Osim navedenog, utječu i ostali faktori koji se odnose na strukturu same obitelji, sredina u kojoj dijete raste, prostor u kojem obitava, materijalni uvjeti itd. (Ljubetić, 2001).

Kada se govori o uzrocima problema u ponašanju, mnoga istraživanja naglašavaju važnost okolinskih faktora i faktora ličnosti pojedinca. U okolinske faktore ubrajaju se obiteljski čimbenici, socioekonomski čimbenici, čimbenici vezani za vršnjake. Faktori ličnosti pojedinca odnose se sve povezano sa samim djetetom; temperament, osobnost, inteligencija, genetski faktori, endokrini faktori. Obitelj je prva sredina u kojoj dijete boravi, živi i raste, stoga

predstavlja velik značaj u djetetovom razvoju. Obiteljska zajednica bi s tim u vidu trebala biti puna emocija, empatije i motiviranosti za odgoj djeteta. Međutim, treba imati na umu i zdravstveno stanje članova obitelji i socioekonomski uvjeti za život koji također uvelike utječu na djetetov rast i razvoj. Faktori koji se posebice odnose na probleme u ponašanju su slaba roditeljska briga, loši odnosi između supružnika, zanemarivanje djeteta i osobnost roditelja. Roditelji su ti koji bi trebali brinuti o svom djetetu i pružiti mu sve što mu je potrebno za pravilan rast i razvoj. Nerijetko, djeca odrastaju u disfunkcionalnim obiteljima, primjerice obitelji u kojima je roditelj ovisnik ili obitelji u kojima roditelji zlostavljaju svoju djecu. Nadalje, postoje obitelji koje imaju lošije socioekonomske uvjete za život, a istraživači ovog fenomena naglašavaju kako većina problema u ponašanju dolazi upravo u obitelji s nižim socioekonomskim uvjetima. Sve to uvelike utječe na djetetov razvoj; ukoliko obitelj ne može pružiti ispravan model ponašanja, postoji mogućnost da će dijete razviti neki od problema u ponašanju (Pejović, 1997 prema Pejović Milovančević i sur., 2002).

U okviru dječje psihopatologije provedena su istraživanja u kojima su utvrđene dvije skupine simptoma koji indiciraju na postojanje dva tipa problemi u ponašanju: internalizirani i eksternalizirani problemi u ponašanju. U povijesti prepoznavanja problema u ponašanju kao internaliziranih ili eksternaliziranih spominju se dimenzije prepoznate od strane Horney i suradnika (1945.; prema Ollendick i King, 1994.; prema Bašić, Žižak, Koller – Trbović, 2004.) koji su navodi djecu koja se „kreću prema svijetu“ (eksternalizirani) i djeci koja se „udaljavaju od svijeta“ (internalizirani). Ova uobičajena podjela eksternalizirane i internalizirane probleme prvi uvodi Achenbach 1966. godine te ih i razrađuje širokom primjenom Skale procjene ponašanja djece od 6 do 18 godina (Child Behavior Checklist), tj. verzija za učitelje, roditelje i samoiskaz mladih (Achenbach, 1993., prema Bašić i Novak, 2008). Ovakva podjela podrazumijeva probleme nedovoljno kontroliranog ponašanja, odnosno, internalizirane probleme te probleme pretjerano kontroliranog ponašanja, tj. eksternalizirane probleme (Achenbach, 1993. prema Maglica i Džanko., 2016). Ovu podjelu prepoznaju i Bouillet i Uzelac (2007.) koji spominju probleme u ponašanju i dijele ih na pretežito pasivne (internalizirane) i pretežito aktivne (eksternalizirane). Jedna od dobro prihvaćenih klasifikacija problema u ponašanju zasigurno je „Međunarodna klasifikacija bolesti (MKB) i klasifikacija Američkog udruženja psihijatarata – Dijagnostičko statistički priručnik, varijanta DSM-IV“ (Pejović Milovančević i sur., 2002; 140), koja se dijeli na poremećaj s deficitom pažnje i hiperaktivnošću, buntovničko – prkosni poremećaj i poremećaji u ponašanju, sa zajedničkim imenom *deficit pažnje i poremećaji ponašanja* (Pejović Milovančević i sur., 2002).

2.1. Internalizirani problemi u ponašanju

Internalizirani problemi podrazumijevaju teškoće u ponašanju koje su usmjerene samoj osobi, a osnovni simptomi su povezani s pretjerano kontrolirajućim ponašanjima. Takvo ponašanje prijetnja je prvenstveno djetetu koji se bori s tim problemom jer ih dijete povlači u sebe. Upravo iz tog je razloga ova ponašanja teško uočiti jer dijete svoje probleme zadržava i sebi, a nerijetko se i povlači iz društva te izbjegava socijalne kontakte. Na taj način izbjegavaju komunikaciju s drugima i ne razvijaju dovoljno komunikacijske vještine i mogu se osjećati neadekvatnima (Živičić, 2003). Djeca s internaliziranim problemima u ponašanju manifestiraju simptome poput strahova, napetosti, sramežljivosti, osjećaja inferiornosti, tuge i depresije. Ovi simptomi mogu se usporediti sa simptomima anksioznosti i depresije kod odraslih osoba te ova ponašanja u djetinjstvu mogu dovesti do depresije i anksioznosti u budućnosti. Djeca s internaliziranim problemima obično iskazuju više negativne emocionalnosti, imaju manje sposobnosti da se prilagode novim situacijama i imaju visoku razinu inhibicije ponašanja. U većoj mjeri su karakteristični za djevojčice, ali to nije pravilo. Kada se govori o problemima pretjerano kontroliranog ponašanja važno je spomenuti kako je ponašanje samo jedna od komponenti problema te su kognitivna, afektivna i tjelesna domena također zastupljena. Kada je riječ o internaliziranim problemima u ponašanju, potrebno je voditi računa o stvaranju pozitivne slike o sebi kod djeteta, točnije, nužno je raditi na tome već od najranije dobi u djetetovoj primarnoj sredini, obitelji. Roditelji pritom imaju veliku ulogu, zato što utječu na razvoj djetetova samopoštovanja, samopouzdanja i autonomije. Roditelji trebaju pružati svom djetetu dovoljno ljubavi, pažnje i brige, a ukoliko to ne rade ili pak zanemaruju djetetove osjećaje, mogu narušiti njihovo samopouzdanje i samopoštovanje (Rijavac 2000.). Dobro je poznata činjenica da djetetova neposredna okolina uvelike utječe na djetetov razvoj i ponašanje u budućnosti (Lebedina Manzoni, 2007.). Nadalje, internalizirani problemi mogu se podijeliti na probleme ponašanja djeteta koji se odnose na njegove strahove, sramežljivost, depresivnost, te na probleme uzrokovane vanjskim čimbenicima, npr. vršnjačkim nasiljem, zanemarivanje roditelja. U djetinjstvu se izdvajaju tri najčešća problema u ponašanju koje prati visoka razina anksioznosti, a to su: strah, socijalna povučenost i depresivnost (Lebedina Manzoni, 2007). Bouillet, 2010 navodi internalizirane probleme u ponašanju i dijeli ih na:

2.1.1. Plašljivost

Plašljivost u ranoj dobi smatra se normalnom pojavom; većina djece se boji ostati sam, mraka, stranih ljudi i nepredvidivih pojava. Zbog toga je važno razgraničiti što se smatra dječjom plašljivošću, a što je problem u ponašanju. Kada se govori o problemima, onda

plašljivost nije razmjerna uzroku ili dijete nije u odnosu sa izvorom straha. Plašljivost kao problem ponašanja se ne odnosi na konkretno određenu situaciju djetetovog straha, već je to njegovo poimanje okoline ili samog sebe. Plašljivost se može manifestirati u raznim situacijama, ali najčešće je to kada dijete doživi neuspjeh, porugu ili prigovor od neke osobe (Bouillet i Uzelac, 2007). Košiček i Košiček, 1967 prema Bouillet i Uzelac, 2007 spominju da je plašljivost odraz djetetove nesigurnosti, osjećaja ugroženosti i manjka samopouzdanja. Drugim riječima, dijete nema povjerenja u sebe, svoje afirmacije, ne usudi se izraziti sebe ili stupiti s drugima u natjecanje. Nerijetko se plašljivost javlja kod djece koja nemaju socijalni kontakt i naglo su stavljena u takvu situaciju da ne mogu izbjeći socijalni kontakt, npr. okruženje djece u vrtiću. Osim toga, djeca mogu postati plašljiva zbog hladnog emocionalnog pristupa roditelja i nedovoljne privrženosti. Plašljivost se može javiti i kao dio temperamenta i osobnosti djeteta, a kako bi se to sprječilo potrebna je roditeljska ljubav, briga, toplina, pažnja i vjera u dijete i njegove sposobnosti (Ljubetić, 2001). Ako se plašljivost gleda kao normalnu pojavu kod djeteta i ne reagira se kada je to nužno, može dovesti do raznih vrsta fobija i strahova koji trebaju stručnu pomoć (Bouillet i Uzelac, 2007)

2.1.2. Povučенost

Povučenost se najčešće javlja kod djece koja su mirna, tiha, osamljena i nemaju stalne prijatelje. Takva djeca nerijetko biraju društvo starijih osoba, imaju veliku maštu i igraju se samostalno. Njihova sramežljivost može ih dovesti do toga da ne uspijevaju steći vještine ili biti u aktivnostima koje su izvor zadovoljstva za većinu djece (Lebedina Manzoni, 2007). Pojavnost povučенosti odraz je nepovjerenja i nesigurnosti u druge ljude u svom okruženju. Dijete koje se povlači je usamljeno, ima osjećaj da ne pripada i da nije voljeno, što su potrebe svakog živog bića. Kada dijete ne razvija socijalne veze sa svojim vršnjacima i drugima, javlja se povučенost i usamljenost. Usamljene osobe često su nesretne i nezadovoljne svojim životom, neprijateljski su nastrojene prema drugima, zatvaraju se u sebe i sramežljive su. Sve spomenute karakteristike mogu se razvijati ukoliko se u djetinjstvu ne radi na problemu povučенosti. Takvu djecu potrebno je postepeno uvoditi u društvo vršnjaka, postepeno izlagati situacijama u kojima je povučенost posebice izražena. U ovom koraku važno je da roditelji i odgajatelj djeteta postupaju profesionalno i imaju djetetovu dobrobit na prvom mjestu (Bouillet i Uzelac, 2007).

2.1.3. Potištenost

Potištenost je problem koji nastupa prije stanja depresije. Opisuje se kao stanje očaja i beznađa i osjećaji tuge i bespomoćnosti naspram drugih osjećaja. Djeca koja imaju ovaj

problem su često toliko potištena da ne mogu funkcionirati; ne uspijevaju se prilagoditi svakodnevnim životnim situacijama, nemaju dobru koncentraciju, smanjuje se mogućnost komunikacije, a sve navedeno dovodi do cjelokupno lošeg socijalnog funkcioniranja. Preteča depresije, potištenost, često dolazi uz povučenost i plašljivost, posebice ako je riječ o djeci koju su zanemarena, odbačena ili zapostavljena (Bouillet i Uzelac, 2007). Potištena djeca opisuju kao mrzovoljna, šutljiva, otresita, pasivna, plačljiva i razdražljiva. Vrijeme za tražiti stručnu pomoć je kada se jave iznenadna ponašanja kod djeteta koja traju duže od dva tjedna i uključuju simptome poput: manjak interesa za aktivnosti i odnose s drugom djecom, manjak ili povećanje apetita, promjena ritma spavanja, manjak energije, tuga, preosjetljivost, negativne misli, osjećaj beznađa (Žitnik i Maglica, 2002, prema Bouillet i Uzelac, 2007).

2.1.4. Nemarnost

Nemarnost se opisuje kao problem koji obuhvaća pasivno ponašanje i nedovoljnu odgovornost u radu (Uzelac, 1995., prema Bouillet i Uzelac, 2007). Ovaj problem češće se uočava kod djece školske dobi, ali može se uočiti već kod djece predškolske dobi. Djeca predškolske dobi iskazuju nemarnost kroz lijenost, tromost, neprihvatanje aktivnosti, očekuju pomoć odraslih i površno odrađuju sve. Takva djeca su često spora, nespretna i lijena kada trebaju nešto napraviti, primjerice vezati tenisice (Bouillet i Uzelac, 2007).

2.2. Eksternalizirani problemi u ponašanju

Eksternalizirani problemi u ponašanju odnose se na nedovoljno kontrolirana i ekscitativna ponašanja. Ovakva ponašanja lako su prepoznatljiva okolini djeteta koje manifestira neki od problema zato što prvenstveno šteti okolini osobe, a ne samoj individui (Lebedina Manzoni, 2007). Nedovoljno kontrolirana ponašanja mogu se definirati vrstom, oblikom i učestalosti ponašanja. Ovaj tip problema u ponašanju pripisuje se tome da djeca koja manifestiraju ova ponašanja nisu dovoljno razvila sposobnost samokontrole, ne mogu prilagoditi ponašanje svojem okruženju te nisu skloni primijetiti negativnu reakciju i povratnu informaciju o svom ponašanju. Djeca s eksternaliziranim problemom u ponašanju imaju iskrivljenu samopercepciju koja se očituje sklonošću osobe da precjenjuje svoje mogućnosti te ima povećanu aktivnost, impulzivnost i agresiju (Oland i Shaw, 2005). Agresivnost je jedan od najprepoznatljivijih oblika problema kod eksternaliziranih problema, a uključuje širok spektar različitih ponašanja i to: prkos, bijes, svađe. Eksternalizirani oblici problema u ponašanju češći su kod dječaka i ranije se uočavaju kod dječaka nego kod djevojčica (Bouillet i Uzelac, 2007). Eksternalizirani problemi u ponašanju prepoznaju se već u ranoj dobi djeteta

kada dijete iskazuje osobine lošeg raspoloženja, napetosti, povlačenja, razdražljivosti. Rano pokazivanje simptoma eksternaliziranih problema u ponašanju vezano je uz iskazivanje asocijalnih ponašanja i uzimanje sredstava ovisnosti u odrasloj dobi (Bašić, Mihić, 2008). Bouillet, 2010. navodi podjelu eksternaliziranih problema u ponašanju na:

2.2.1. Nedisциплиnirano ponašanje

Nedisциплиnirano ponašanje usko je vezano uz nepoštivanje pravila i autoriteta. Koller-Trbović, 2005. (prema Bouillet, Uzelac, 2007.) navodi kako nedisциплиnirano ponašanje podrazumijeva ponašanja koja su povezana s nepriznavanjem autoriteta, a uz to se još i suprotstavljaju autoritetu. Radi se o prkošenju odgovornoj osobi i postojećim pravilima te se javlja kao produkt otpora ili neprihvatanja. Svako dijete ponekad prkosi disciplini, ali ne može se reći da je svaki prkos nedisциплиnirano ponašanje. Kada takvo ponašanje narušava socijalno funkcioniranje djeteta postaje štetno i za individuu i za okolinu. Djeca koja manifestiraju ove oblike ponašanja su tvrdoglava, ne poštuju zapovijedi, ne žele stvoriti kompromis ili popustiti (Bouillet i Uzelac, 2007). Postoje dva oblika nedisциплиniranog ponašanja i to: nefiksirana i fiksirana nedisциплиniranost. Nefiksirana nedisциплиniranost manifestira se bez dugotrajnog razvoja, nema krutih obrazaca ponašanja i obično ima relativno dobru prognozu. S druge strane, fiksirana nedisциплиniranost uključuje krute obrasce ponašanja i ima ozbiljne društvene posljedice (Uzelac, 1995. prema Bouillet, Uzelac, 2007).

2.2.2. Laganje

Laganje se javlja već u ranom djetinjstvu, najčešće između četvrte i pete godine. Često se na dječje laži gleda kao beznačajne i prolazne, ali u pozadini dijete koristi laž za postizanje koristi. Djeca lažu kako bi došli do željenog cilja, da bi prikrili nešto što su napravili, kako bi izbjegli kaznu ili neželjeni zadatak i slično. Laganje uključuje i iskrivljavanje istine ili prešućivanje. U ranoj dobi dijete ne može shvatiti razliku u društvenoj štetnosti i nemoralnosti laži, stoga bi odrasli u djetetovoj okolini trebali znati da laganje nije bezazlena pojava, već da može pridonijeti usvajanju takvog ponašanja u budućnosti. Ipak, važno je spomenuti razliku između dječjih laži, zabluda i neistine. Dječja laž je usmjerena razrješavanju neke situacije. Dječja zabluda vezana je uz nemogućnost razlikovanja stvarnosti i fikcije. Dječja laž odnosi se na nepravilne i netočne stavove i doživljava se kao pojava, bića i stvari (Bouillet i Uzelac, 2007). Kada je riječ o problemu laganja, važno je uzeti u obzir djetetovu okolinu. Nerijetko se dječje laži javljaju u okolini koja ne reagira na takvu pojavu i u odgoju izostaju moralne vrijednosti. Ipak, potrebno je stvoriti okolinu koja je poticajna za dijete i koja nalaže da je laganje nepotrebno.

Dakle, to podrazumijeva sredinu u kojoj se radi na razvijanju djetetove moralne svijesti i uvažavanju pravila ponašanja (Lebedina Manzoni, 2007).

2.2.3. Hiperaktivnost

Hiperaktivnost je razvojna poteškoća koja sa sobom vuče poremećaje pažnje i poremećaj impulzivnosti, a kombinacija sviju se naziva ADHD, točnije, hiperaktivni poremećaj i deficit pažnje (Lebedina Manzoni, 2007). Prepoznavanje i dijagnosticiranje hiperaktivnosti mora zadovoljavati dijagnostičke kriterije zato što je pretjerana aktivnost u djetinjstvu normalno ponašanje u određenim fazama razvoja. Za dijagnosticiranje hiperaktivnosti nužno je znati da ona narušava funkcioniranje u različitim aspektima života. Hiperaktivnost se uglavnom povezuje s okolinskim čimbenicima te se češće javlja u djece koja imaju disfunkcionalnu obitelj. Hiperaktivna djeca su uglavnom nemirna, upadaju drugima u riječ, prekidaju tuđu igru, previše govore i slično. Takva djeca nerijetko razvijaju lošu sliku o sebi i imaju negativne osjećaje. Jedna od karakteristika hiperaktivnosti je da su djetetova pažnja i pozornost kratkog trajanja i takvo dijete često prelazi s jedne aktivnosti na drugu. Spomenute karakteristike hiperaktivnosti utječu na razvoj djetetovih socijalnih vještina, jer iako dijete može usvojiti osnovne socijalne vještine, to ne može biti dugoročno (Bouillet i Uzelac, 2007). Kao i kod svakog problema, potrebno je uvažiti djetetovu individualnost i njegove potrebe kako bi mu se moglo pomoći da to dijete funkcionira u svojoj okolini i da bude prihvaćeno.

2.2.4. Agresivno ponašanje

Agresivno ponašanje definira se kao društveno neprihvatljivo ponašanje koje obuhvaća širi spektar ponašanja, a u suštini svih ponašanja je zajedničko obilježje nanošenja štete i/ili povređivanje osoba ili stvari. Agresivnost se smatra problemom u ponašanju zato što je rano agresivno i antisocijalno ponašanje pokazatelj problema koji se javljaju kasnije u odrasloj dobi (Cakić i Velki, 2014). Različiti oblici agresivnih ponašanja mogu se svrstati u nekoliko kategorija, a najčešća je podjela na: fizička, psihološka i socijalna agresivnost. Fizička agresija uključuje sve oblike udaranja, guranja, razbijanja i sličnih ponašanja koja izazivaju tjelesnu štetu. Psihološka agresija uključuje verbalne uvrede, prijetnje, ucjene i ponižavanja. Oba spomenuta oblika agresivnosti smatraju se direktnim oblicima agresije jer se drugoj osobi nanosi šteta direktnim putem (bilo fizička ili psihološka). S druge strane, socijalna agresija nanosi štetu posredno, najčešće ugrožavanjem socijalnih odnosa (Bouillet i Uzelac, 2007). U ranom djetinjstvu, agresivno ponašanje uglavnom je vezano uz igru i igračke, a javlja se već krajem prve godine života. Kada se promatra razlike u spolu djece i povezanosti s agresivnim

ponašanjem, dječaci i djevojčice mogu biti jednako agresivni, ali manifestiraju ju na različite načine. Dječaci često iskazuju suparništvo, započinju tučnjave ili vrijeđaju, dok djevojčice agresivno ponašanje vežu uz postizanje socijalnih ciljeva (Essau i Conradt, 2006). Važno je spomenuti i roditeljski utjecaj na ponašanje djevojčica. Primjerice, djevojčice koje manifestiraju agresivno i delikventno ponašanje drastično su kažnjavane i roditelji im ne pokazuju nježnost. Isto tako, roditelji su s djevojčicama koristili autoritativni roditeljski stil i istovremeno se međusobno ne slažu (Bašić, 1990).

3. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI

Rizični i zaštitni čimbenici su ključni koncepti u razumijevanju problema u ponašanju i rizika od razvoja takvih problema kod djece rane i predškolske dobi. Oni pomažu identificirati faktore koji mogu doprinijeti razvoju problema u ponašanju, ali i faktore koji mogu smanjiti rizik od njihovog nastanka. Rizični čimbenici su faktori koji povećavaju vjerojatnost da dijete razvije probleme u ponašanju; neće nužno uzrokovati problem, ali mogu stvoriti okruženje u kojem je veća vjerojatnost za negativne ishode. Rizični čimbenici u kontekstu problema u ponašanju uključuju: obiteljske konflikti i disfunkcija, nedostatak roditeljske kontrole, brige i ljubavi, prisutnost nasilja u obitelji. Zaštitni čimbenici su faktori koji smanjuju vjerojatnost razvoja problema u ponašanju i pomažu djeci i adolescentima da se nose s teškoćama. Oni pomažu u izgradnji otpornosti i podržavaju pozitivan razvoj. Primjeri zaštitnih čimbenika u kontekstu problema u ponašanju uključuju: pozitivan roditeljski odnos koji podrazumijeva toplu i podržavajuću veza između djeteta i roditelja koja promiče povjerenje i komunikaciju. Odnosi s vršnjacima i odgajateljem pružaju djetetu podršku i osjećaj pripadnosti te se osjećaju sigurnima pokazati sebe onakvima kakvi jesu. Važno je razumjeti da rizični i zaštitni čimbenici djeluju zajedno i međusobno se ne odvajaju. Poznavanje ovih čimbenika omogućuje stručnjacima, roditeljima i skrbnicima da prepoznaju potrebe djece te razviju intervencije koje će poticati zaštitne čimbenike i smanjivati rizične kako bi se smanjila vjerojatnost razvoja problema u ponašanju (Bašić, 2001).

„Rizični čimbenici jesu sva ona stanja i okolnosti koji povećavaju vjerojatnost razvoja nekog psihopatološkog procesa, dok zaštitni potiču i održavaju zdravi razvoj“ (Mrnjavac, 2014; 435). Rizični čimbenici potiču razvoj problema, a javljaju se kao odgovor na neki stresni događaj. Oni podrazumijevaju karakteristike na biološkoj, psihološkoj, obiteljskoj, društvenoj ili kulturnoj razini koje prethode i povezane su s većom vjerojatnošću negativnih ishoda. S druge strane, zaštitni čimbenici sprečavaju daljnje pogoršanje razvijanja problema, odnosno održavaju zdrav razvoj djeteta. Rizični i zaštitni čimbenici neodvojivi su. Primjerice, obitelj istovremeno može biti i rizični i zaštitni čimbenik na način da kao zaštitni čimbenik potiče razvoj psihičkog zdravlja djeteta, ali može i utjecati kao rizični čimbenik na razvoj problema u djetinjstvu (Mrnjavac, 2014). Rizični i zaštitni čimbenici utječu na pojedinca tijekom cijelog životnog vijeka. Na primjer, čimbenici rizika kao što su siromaštvo i obiteljska disfunkcija mogu doprinijeti razvoju mentalnih poremećaja i/ili poremećaja ovisnosti kasnije u životu. Rizični i zaštitni čimbenici unutar jednog određenog konteksta kao što je obitelj, također mogu utjecati ili biti pod utjecajem čimbenika u drugom kontekstu. Niz individualnih i kontekstualnih

rizičnih čimbenika povezan je s lošim razvojnim ishodima ili s neuspjehom u postizanju pozitivnih ishoda (Nash&Bowen, 2002. prema Crews i sur., 2007). Rizični čimbenici javljaju se kod djece koja razvijaju i već manifestiraju neke oblike problema u ponašanju. Rizični čimbenici obuhvaćaju individualna obilježja pojedinca, socijalno – ekonomske i kulturne uvjete. Usko su vezani i uz djetetovu obitelj, vršnjake, okolinu i biološke činitelje. Primjerice, rizični čimbenici za razvoj problema u ponašanju su socijalno – ekonomski status obitelji, kvaliteta stanovanja, negativan utjecaj vršnjaka, visokorizična ponašanja u obitelji itd. (Bašić, 2009).

Rizični čimbenici najčešće se dijele na: biološke, individualne, vršnjačke i one povezane sa školom, obitelji i zajednicom (Williams, Ayers Arthur, 1997, prema Bašić, 2009), kao što je prikazano u tablici ispod. Autori se dotiču rizičnih faktora koji su povezani sa školom i školskim uspjehom, ali isto se može primijeniti i na vrtić kao odgojno – obrazovnu ustanovu.

Tablica 1. Rizični čimbenici (Izvor: Williams, Ayers, Arthur, 1997 prema Bašić, 2009)

GENETSKI ILI BIOLOŠKI FAKTORI	INDIVIDUALNI I VRŠNJAČKI FAKTORI	FAKTORI POVEZANI SA ŠKOLOM	FAKTORI POVEZANI S OBITELJI	FAKTORI POVEZANI SA ZAJEDNICOM
Perinatalna trauma	Razmišljanje o delikvenciji	Školski neuspjeh	Obiteljski problemi	Nasilje u zajednici
Neurotoksičnost	Povezanost s delikventnim vršnjacima	Problemi s disciplinom	Povijest visokorizičnih ponašanja	Siromaštvo i ekonomska deprivacija
Konzumacija alkohola ili droga	Vršnjački utjecaj	Nedostatna privrženost školi	Neadekvatan model ponašanja roditelja	Zdravstvena i socijalna skrb

Različiti autori se dotiču koncepta rizičnih čimbenika i opisuju ih na različite načine. Osim spomenute podjele rizičnih čimbenika, postoji još nekoliko podjela. Bašić (2009) opisuju tri vrste rizičnih faktora i to: poveznici; oni su u uskoj povezanosti s pojavnosti problema, zatim prediktivni rizični faktori; oni nastupaju prije pojavnosti problema, te kauzalni čimbenici; oni ukazuju na to da može doći do promjene problema. Nadalje, Ajduković (2000) razvrstava rizične čimbenike na 2 tipa i to: rizične predispozicije pojedinca te okruženje u kojem pojedinac obitava. Konkretno, podrazumijeva da je muški, odnosno, ženski spol jedan od važnijih znakova rizičnosti. Isto tako, smatra da je okolina uvelike značajna kada je riječ o skupini rizičnih ponašanja; ukoliko okolina u kojoj dijete boravi pokazuje znakove rizičnih ponašanja, veća je vjerojatnost da će i dijete usvojiti neki od takvih oblika ponašanja. Sve navedene podjele rizičnih čimbenika su slične, a u principu sve tvrde isto – rizični čimbenici pojačavaju

moгуćnost pojave problema u ponašanju i potrebno je raditi kako bi se to sprijeçilo. Na temu rizičnih ÷imbenika provedena su brojna istraŹivanja, a izdvaja se ono provedeno od strane autorica Zloković i Vrçelj (2010). U provedenom istraŹivanju autorice dolaze do sljedećih rezultata: odgojno – obrazovni djelatnici kao rizične ÷imbenike navode toleranciju okruŹenja na rizična i društveno neprihvatljiva ponašanja, manjak roditeljske brige i ljubavi, manjak komunikacije između vršnjaka i marginalizacija odgojne uloge odgojno – obrazovnih institucija (Zloković, Vrçelj, 2010).

Zaštitni ÷imbenici su karakteristike koje smanjuju vjerojatnost loših adaptivnih ishoda u uvjetima rizika. Povezani su s manjom vjerojatnošću negativnih ishoda ili podrazumijevaju karakteristike koje smanjuju utjecaj ÷imbenika rizika. Zaštitni ÷imbenici mogu se promatrati kao pozitivni suprotstavljajući događaji. Pozitivni razvojni ishodi vjerojatniji su kada su zaštitni ÷imbenici prisutni na više razina sustava. Identificirana su tri konteksta u kojima se pojavljuju zaštitni ÷imbenici: unutar djeteta, obitelj i zajednica. Kontekst unutar djeteta uključuje karakteristike pojedinca, kao što su kognitivne vještine, socijalno-kognitivne vještine, karakteristike temperamenta i socijalne vještine. Obiteljski kontekst uključuje djetetove interakcije s okolinom, kao što je sigurna vezanost za roditelje. Kontekst zajednice uključuje privrženost prosocijalnim ponašanjima vršnjaka ili drugih odraslih osoba (Nash & Bowen, 2002, prema Crews i sur., 2007). Zaštitni ÷imbenici predstavljaju vanjske i unutarnje karakteristike svake individue koje pomaŹu ublaŹavanju rizika. Zaštitni ÷imbenici ubrajaju: Źenski spol, dobre odnose u obitelji, dobra komunikacija, pozitivni stavovi i temperament, obiteljska podrška, prosocijalno postupanje, vještine rješavanja konflikta (Williams, Ayers, Arthur, 1997, prema Bašić, 2001). Koncept zaštitnih ÷imbenika je nešto slabije obuhvaćen u literaturi zato što je većina autora veću paŹnju pridala rizičnim ÷imbenicima. Ipak, zaštitni ÷imbenici imaju veliku ulogu u razvijanju, tj. nerazvijanju problema u ponašanju. Razlièiti autori dotiçu ih se na različite naèine, pa tako Garnezy, 1985 prema Ajduković, 2001 spominje tri vrste zaštitnih ÷imbenika i to: dispozicijska obilježja, obiteljsko okruŹenje te okruŹenje izvan obitelji. U dispozicijska obilježja ubrajaju se temperament, vještine suoçavanja pojedinca s negativnim aspektima životnih situacija te naèin na koji pojedinac odgovara na novonastale promjene. Obiteljsko okruŹenje istovremeno predstavlja rizični i zaštitni ÷imbenik, a u kontekstu zaštitnih ÷imbenika podrazumijeva pozitivno obiteljsko okruŹenje i odnos s roditeljima, postojanje obiteljske kohezije, pruŹanje brige, ljubavi i potpore djetetu. Vanjsko okruŹenje obuhvaća dostupnost potpore izvan obitelji. Kao i kod rizičnih ÷imbenika, različiti

autori drugačije gledaju na podjelu faktora, ali nekoliko autora promatra zaštitne čimbenike na gotovo jednak način, što je prikazano u tablici.

Tablica 2. Zaštitni čimbenici (Izvor: Hawkins i sur.,1992; Farrington, 1994; Williams, Ayers, Arthur,1997, prema Bašić, 2009)

GENETSKI ILI BIOLOŠKI FAKTORI	INDIVIDUALNI I VRŠNJAČKI FAKTORI	FAKTORI POVEZANI SA ŠKOLOM	FAKTORI POVEZANI S OBITELJI	FAKTORI POVEZANI SA ZAJEDNICOM
Ženski spol	Otpornost	Akademsko postignuće	Povezanost i dobri odnosi s roditeljima	Jak vanjski sustav potpore
Viši IQ	Pozitivan temperament		Podržavajuća klima u obitelji	
	Fleksibilnost		Roditeljska ljubav, toplina i briga	
	Razvijene socijalne vještine i vještine rješavanja konflikta		Potpore roditelja	
	Prosocijalno ponašanje			

Kada se govori o zaštitnim čimbenicima, neizbježno je dotaknuti se termina otpornosti, ili drugim riječima, psihološke neranjivosti. Pojam otpornosti ima mnogo definicija, a u nastavku će se izdvojiti nekoliko definicija različitih autora. Otpornost dolazi od engleske riječi resilience, a predstavlja mogućnost održavanje emocionalne kompetentnosti iako se pojedinac bori s negativnim aspektima i utjecajima na njegovo ponašanje (Anthony, 1987 prema Ajduković, 2000). Delale, (2001) Delale, (2001) prema Doležal, (2006) objašnjava pojam otpornosti kao postizanje pozitivnih rezultata iako postoje rizici i prepreke za ostvarivanje tih rezultata. Nadalje, Christle i sur. (2002) prema Doležal, (2006) navode da je otpornost karakteristika pojedinca koja mu pruža mogućnost odabira prikladnih načina ponašanja iako su izloženi negativnim i rizičnim utjecajima. Urbanc, (2001) prema Doležal, (2006) pak na otpornost gleda kao koncept vjerovanja da dijete negativne situacije promatra izazovno i da će se uhvatiti s njima u koštac unatoč postojećim rizičnim faktorima. U prošlosti se umjesto otpornosti koristio pojam psihološke neranjivosti, ali taj pojam se više ne koristi zato što se smatra da budi negativne emocije, dok pojam otpornosti ujedno budi snagu i diše čvrstoćom. Brojne definicije otpornosti, a svaka definicija u sebi sadrži nekoliko važnih aspekata: rast i razvoj pojedinca, suočavanje s negativnim životnim situacijama, važnost zaštitnih faktora, utjecaj vanjskih činitelja na otpornost pojedinca (Mangham i sur., 1997, prema Doležal, 2006). Kako bi se otpornost mogla razvijati u pravom smjeru potrebno je socijalno i obiteljsko okruženje te osobine svakog djeteta (Bašić, 2001).

3.1. Pedagoška prevencije problema u ponašanju

U razvoju i odgojnom djelovanju djece važno mjesto zauzimaju socijalne okolnosti, koje oblikuju prvenstveno obitelj i odgojno – obrazovna ustanova. Narušeni obiteljski odnosi, loša komunikacija, nesklad, patološki oblici ponašanja unutar obitelji među istaknutijim su prediktorima razvoja poremećaja u ponašanju. Slobodno vrijeme jedan je od faktora koji utječe na razvijanje problema u ponašanju, odnosno neadekvatan način njegova provođenja također povećava rizik pojave problema u ponašanju. Ne smije se zanemariti ni utjecaj vršnjaka i prijatelja. Pokazalo se da je jedan od rizičnih čimbenika za razvoj problema u ponašanju, poradi sklonosti da se pojedinci prilagode vršnjačkoj skupini, upravo druženje s drugim vršnjacima koji manifestiraju neke od rizičnih ponašanja. (Matijević, Bilić, Opić, 2016).

Uz rizične čimbenike u pedagogiji treba istaknuti i zaštitne čimbenike koji smanjuju rizik pojave neprimjerenih oblika ponašanja, među kojima se navode pozitivni individualni, obiteljski, vršnjački odnosi te odnos pojedinca sa zajednicom. Primarnom prevencijom jačaju se navedeni protektivni čimbenici već u ranoj dječjoj dobi te se time smanjuje rizik pojave poremećaja u ponašanju tijekom adolescencije. Pedagoška prevencija podrazumijeva sve odgojno-socijalne postupke, mjere i aktivnosti kojima se pokušava spriječiti ili smanjiti učestalost razvoja poremećaja u ponašanju, kao i njihovo rano otkrivanje te adekvatno zbrinjavanje i pružanje pomoći i podrške (Matijević i sur., 2016).

Među pedagoškim mjerama prevencije navodi se, za početak, uspostava kvalitetnih međuljudskih odnosa i međusobno prihvaćanje pojedinca i okoline. Programi odgojno - obrazovnog rada, u suradnji pedagoga i stručnog tima, trebali bi biti prilagođeni pojedincu, njegovim psihosocijalnim sposobnostima, sklonostima i navikama, s ciljem ostvarivanja punog potencijala i time smanjivanja rizika. Naglasak se također stavlja na razvoj prosocijalnog ponašanja, odnosno razvoj socijalnih vještina, komunikacijskih sposobnosti, prepoznavanja emocija, učenje konstruktivnog rješavanja sukoba i razvoj niza drugih socijalnih navika kao dio prevencije antisocijalnog ponašanja. Pedagoška prevencija obuhvaća organizaciju slobodnog vremena, koje bi trebalo organizirati u skladu s potrebama, željama i osobnim preferencijama pojedinca, a same aktivnosti trebale bi na djecu djelovati poticajno i pozitivno te biti sadržajno i aktivno organizirane. U primarnoj prevenciji problema u ponašanju potrebna je i suradnja pedagoga s roditeljima, uz poticanje kompetentnih i individualno prilagođenih odgojnih mjera, ali i uz odgovorno postupanje roditelja te pružanje oslonca i topline. Jedan od zadataka pedagoga u radu s djecom sklona problemima u ponašanju je sekundarna prevencija, odnosno

pravodobno otkrivanje neprimjerenih oblika ponašanja i pružanje adekvatne pomoći u slučaju takvog ponašanja (Mešćić – Blažević, 2007).

4. ULOGA I KOMPETENCIJE ODGAJATELJA ZA RAD S DJECOM S PROBLEMIMA U PONAŠANJU

„Odgajatelj je stručno osposobljena osoba za odgojno – obrazovni rad s djecom u dječjem vrtiću“ (Državni pedagoški standard, 2008) koja planira i osmišljava odgojno-obrazovni rad. Odgajatelj mora brinuti i o funkcionalnom i estetskom uređenju prostora u kojima se provode razne aktivnosti za djecu. Nadalje, odgajatelj je osoba zadužena za zadovoljavanje djetetovih individualnih potreba, za poticanje djeteta na razvijanje u punom potencijalu. Odgajatelj je dužan osigurati emocionalnu i socijalnu potkrepljujuće okruženje za djecu. Odgajatelj mora pratiti svako dijete i voditi dokumentaciju o njemu kako bi se dugoročno moglo pratiti dijete, njegove sposobnosti, razvojno stanje i individualni razvoj (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008).

Kompetentnost je pojam koji se može definirati s različitih aspekata. Tako, prema psihološkom rječniku, kompetentnost je sposobnost izvršavanje nekog zadatka (Reber, 1985, prema Bašić, 2008). U engleskom rječniku, kompetencija znači upućenost ili stručnost za određeni segment nekog zanimanja te obuhvaća znanja, sposobnosti, vještine i stavove (Spajić – Vrkaš i sur., 2001 prema Bašić, 2008). Dakle, kompetencije odgajatelja podrazumijevaju sposobnost u radu s djecom rane i predškolske dobi te posjedovanje određenih znanja, vještina i stavova za rad. Kompetentan odgajatelj je onaj koji svoja znanja, vještine i stavove spaja na način da mu pružaju sposobnosti i znanja za rad s djecom. Svaki odgajatelj dužan je kontinuirano unaprjeđivati svoje kompetencije kroz istraživanje, procjenjivanjem i dograđivanjem svojeg znanja. Kada je riječ o kompetencijama odgajatelja za rad s djecom s problemima u ponašanju važno je spomenuti koje kompetencije bi odgajatelj trebao posjedovati:

- Razumijevanje emocionalnog razvoja djeteta
- Razumijevanje socijalnog razvoja djeteta
- Razumijevanje individualnih pokazatelja razvoj kod djece
- Poznavanje strategija za kvalitetno i uspješno vođenje odgojno – obrazovne skupine
- Poznavanje tehnika za podučavanje uključujući individualni pristup
- Poznavanje specifičnosti problema u razvoju
- Sposobnost prepoznavanja i identificiranja problema u razvoju
- Poznavanje didaktičko - metodičkog pristupa
- Planiranje i izrada individualiziranog kurikuluma

- Poznavanje dostupnih didaktičko metodičkih metoda, sredstava i pomagala
- Timski rad i suradnja (Bouillet, 2010).

Podrška, razumijevanje i prilagodljivost ključni su faktori za osiguranje da svako dijete, bez obzira na svoje potrebe ili različitosti, dobije priliku za optimalan rast i razvoj. Odgajatelj mora poznavati individualni razvoj svakog djeteta i treba postupati u skladu s tim da zadovolji djetetov emocionalni, socijalni, spoznajni i fizički razvoj. Veoma važna kompetencija koju odgajatelj mora posjedovati je socijalna kompetencija. Točnije, odgajatelj mora znati snaći se u određenom problemu i znati kako pronaći rješenje tog problema. Odgajatelj mora imati razvijene socijalne kompetencije; uviđa se njegova spremnost rješavanja problemskih i konfliktnih situacija. Ukoliko odgajatelj takve situacije rješava agresijom, vikanjem, udaranjem, djeca sve to uočavaju i shvaćaju to kao pravilan obrazac ponašanja (Winkel, 1996, Raundalen, 1998, prema Modrić, 2012). Opće poznata uzrečica „djeca su kao spužva“ uistinu mnogo govori; djeca upijaju sve ono što se oko njih dešava, sve promatraju i shvaćaju na neki svoj način. Isto tako, djeca uče po modelu, ono što vide to i usvajaju u svoje navike. Stoga, odgajatelj mora znati kako se mora ponašati i mora znati da nije u redu rješavati konflikte na agresivan način zato što djeca sve to promatraju i usvajaju kao obrazac ponašanja. Nadalje, važna kompetencija je komunikacijska. Komunikacija je ključna u svakom odnosu, stoga odgajatelj mora voditi računa o tome na koji način komunicira s djetetom, njegovim roditeljima ili sa stručnim timom. Upravo zato je važno da odgajatelji rade na svojim komunikacijskim vještinama, kako bi mogli na ispravan način iskazati svoje mišljenje o određenom problemu. Izuzev ostalog, osobnost odgajatelja je bitan dio samog razvoja odgajatelja kao pojedinca, ali i kao profesionalca. Najčešće su odgajatelji tople osobe, pune empatije, razumijevanja i strpljenja, a upravo to je potrebno i djetetu u razvoju (Modrić, 2012).

Odgajatelj je stručnjak koji obavlja složenu ulogu kreiranja, organizacije i provedbe programa rada, prilagođavajući ga i poboljšavajući prema svim sudionicima samog programa. Stručnost odgajatelja omogućuje mu promatranje odgojne skupine s kojom radi i prilagođavanje djeci na način na koji sam smatra da je ispravan. Također, odgovoran je za rezultate svog djelovanja, što dodatno obogaćuje njegovu stručnu neovisnu kompetenciju (Belan, 2015).

Brojna istraživanja dotiču se teme kompetentnosti odgajatelja za rad s djecom s različitim teškoćama u razvoju. Istraživanja su uglavnom provedena za određeno područje ili županiju ili su pak istraživane kompetencije za isključivo jednu teškoću. Primjerice, istraživanje

provedeno 2019. godine bilo je usmjereno na kompetencije odgajatelja za rad s djecom s ADHD-om; ispitivalo se jesu li odgajatelji upoznati s tim problemom i jesu li spremni za rad s takvim djetetom. Rezultati istraživanja pokazuju da su relativno kompetentni za uočavanje i identificiranje djeteta s ADHD-om, ali više od polovice se slaže da je potrebna dodatna edukacija i pomoć stručnih suradnika. Većina odgajatelja smatra da je potreban treći odgajatelj u skupini gdje boravi dijete s ADHD-om te 75% odgajatelja smatra da je takvom djetetu potreban individualizirani plan rada. Rezultati pokazuju da su odgajatelji u principu spremni omogućiti pozitivno ozračje u ustanovi za dijete s ADHD-om i raditi na inkluziji, tj. uključiti dijete u program i stvoriti osjećaj prihvaćenosti i tolerancije (Komljenović, 2019).

Na spomenuto istraživanje nadovezuje se istraživanje koje obuhvaća veći broj odgajatelja (212) i to na području Istarske županije. Istraživanje je ispitivalo kompetencije odgajatelja za rad s djecom. Rezultati pokazuju da velik broj odgajatelja procjenjuje svoje kompetencije za rad s djecom visokima. Pritom navode da su kompetentni da pomažu djeci u vrednovanju njihovog rada, u osmišljavanju raznoraznih aktivnosti, da djeca u skupini slijede pravila i slično. Kompetencije za koje procjenjuju da su slabije odnose se na kompetencije povezane s aktivnostima usmjerene pozitivnom razvoju djece i prevenciji rizičnih ponašanja predškolske djece. Rezultati pokazuju da aktivnosti čiji sadržaji i načini rada doprinose značajnijim ulaganjima u prevenciji problema u ponašanju i rizičnih problema kod djece nisu osmišljeni dovoljno dobro (Bašić, 2008). Istraživanje provedeno 2020. godine u dva vrtića na području Varaždinske i Zagrebačke županije ispitivalo je kako odgajatelji procjenjuju svoja znanja o važnosti prevencije problema u ponašanju kod djece predškolske dobi, provode li prevenciju i na koji način. Istraživanje je kvalitativno te je obuhvatilo osam odgajatelja. Znanja koja odgajatelji posjeduju vezano uz probleme u ponašanju i potrebe prevencije odgajatelji prepoznaju kao dobra ili vrlo dobra, iako navode da se kroz formalno obrazovanje nisu pretjerano bavili ovim temama. Iz toga se zaključuje kako je važna edukacija i osobni interes za poznavanjem problema i znanja kako s istima raditi. Većina odgajatelja navodi kako nerijetko traži literaturu radi osobnog usavršavanja svoje profesionalne prakse. Nadalje, svi odgajatelji ispitani u istraživanju smatraju prevenciju problema u ponašanju jako bitnom u predškolskom razdoblju te smatraju da ju je važno provoditi u svakodnevnom radu. Istraživanje je također ispitivalo odgajatelje jesu li se susreli s nekim od problema u ponašanju, a rezultati pokazuju kako su se susreli s agresivnim ponašanjem, prkosom, povučenost, stidljivosti, ali ipak u najvećoj mjeri s agresijom. Sudionike se ispitivalo i metodama kojima su se služili u svrhu prevencije problema u ponašanju. Odgajatelji navode metode razgovora,

komunikacijskih sastanaka, dijaloga, igra dramatizacije i provođenje radionica i projekata. Također navode važnost suradnje sa stručnim suradnicima, roditeljima i zajednicom kako bi prevencija problema u ponašanju bila uspješna (Tukač, 2020).

Nadalje, istraživanje provedeno 2017. godine imalo je za cilj ispitati mišljenja studenata o tome koliko su spremni za rad s djecom koja imaju neke od teškoća u razvoju i procjenu njihovih znanja i kompetencija. Postavljeno je nekoliko hipoteza istraživanja, a za potrebe ovog rada izdvojiti će se samo neke. Postavljena hipoteza je da studenti smatraju da obrazovni sustav ne pruža određena znanja i kompetencije za rad s djecom koja imaju neku od poteškoća u razvoju. Rezultati istraživanja pokazuju da se 70% ispitanih slaže s postavljenom hipotezom, odnosno, svjesni su da im studij ne pruža dovoljno znanja za rad. Pritom, ostalih 30% smatra da im formalno obrazovanje pruža dovoljno znanja za spomenute probleme (Jelinek, 2017).

Imajući na umu spomenuta istraživanja dolazi se do zaključka kako je potrebna educiranost odgajatelja o ovoj temi, o načinima rada s takvom djecom, prepoznavanju i identifikaciji problema. Iako je uloga odgajatelja izuzetno važna, važna je uloga cijele odgojno – obrazovne zajednice, koja mora funkcionirati na način da omogući djetetu razvoj njegovog punog potencijala.

4.1. Suradnja odgajatelja sa stručnim timom vrtića

Stručni tim vrtića predstavlja stručnjake različitog profila koji sudjeluju i pomažu odgajateljima u radu s djecom te služe kao potpora roditeljima. Stručni tim najčešće čine pedagog, psiholog, edukacijsko – rehabilitacijski stručnjaci i zdravstveni voditelj, no nerijetko odgojno – obrazovne ustanove imaju samo jednog ili dva člana stručnog tima. Stručni tim sam po sebi ima ulogu u odgojno – obrazovnoj ustanovi, a jedan od zadataka je suradnja s odgajateljima i roditeljima. Suradnja između odgajatelja i stručnog tima u vrtiću igra ključnu ulogu u osiguravanju optimalnog razvojnog iskustva za djecu. Suradnja odgajatelja i stručnog tima vrtića doprinosi boljoj podršci djetetu kroz razmjenu znanja, iskustava i resursa. Kako bi oni mogli surađivati potrebna je dobra međusobna komunikacija. To podrazumijeva redovitu i otvorenu komunikaciju što uključuje dijeljenje informacija o dječjem napretku, potrebama i izazovima na koje dijete nailazi. Komunikacija omogućuje stručnom timu da bolje razumije djetetove potrebe i pruži mu adekvatnu podršku. Tome pridonosi i dokumentacija koju odgajatelj ima i vodi o djetetu i njegovom napretku. Nadalje, odgajatelj i stručni tim vrtića planiraju i izrađuju individualni razvojni plan za dijete koje ima poteškoće u razvoju. Individualizirani razvojni plan podrazumijeva prilagodbu metoda rada i ciljeva koji se žele

zadovoljiti. Na taj način sagleda se situacija i problem iz nekoliko različitih perspektiva i postupa se s najboljom namjerom zadovoljavanja svih djetetovih potreba. Timski rad je stoga, neophodan i omogućuje razmjenu iskustava s drugima. Zajedničkim snagama dolazi se do novih rješenja (Bezuk- Jakovina, 2002;181). Timski rad je najpoznatiji oblik rješavanja kompliciranih zadataka za čije rješenje je potrebno znanje više stručnjaka iz različitih područja. To znači da odgajatelj i stručni tim imaju zajedničku odgovornost za pronalaženje rješenja za problem na kojem zajednički rade, a sve s ciljem napretka i razvoja djece. Suradnja stručnog tima i odgajatelja ili čak suradnja s roditeljima pa i samim djetetom, podrazumijeva se od samog početka, odnosno, od prepoznavanja i otkrivanja problema u ponašanju do pronalaska rješenja (Bouillet, 2010). Timski rad i suradnja je upravo strategija koja unaprjeđuje rad kako odgajatelja tako i stručnih suradnika, a ujedno time povećavaju šanse za uspješnost. Sagledavanje problema iz druge perspektive, bilo da je riječ o pedagoškoj, psihološkoj, edukacijskoj ili zdravstvenoj, može pomoći u rješavanju problema. Na taj način uključuju se stručnjaci različitih profesija kako bi se „osigurala kvalitetna, sveobuhvatna i stručna edukacijsko – rehabilitacijska intervencija, stručnjaci koji sudjeluju u intervenciji upućeni su na uzajamnu suradnju i usuglašavanje, odnosno na timski rad.“ (Bouillet, 2010; 83). Svaki od stručnjaka daje svoje mišljenje i svoje znanje i kada se to ujedini, dijete ima najbolje mogućnosti za napredak i daljnji razvoj. Zajednički rad nije jedini zadatak stručnih suradnika, dapače, njihova uloga je uputiti odgajatelje na eventualne pogreške koje rade i poticati ih da sami to uoče (Miljak i Vujičić, 2002).

4.2. Suradnja odgajatelja s roditeljima

Obitelj je primarna zajednica koja djetetu pruža potporu i ljubav u njegovom rastu i razvoju, kako bi se dijete moglo razviti u odraslu, zrelu i samostalnu osobu. Različiti aspekti djetetova života odvijaju se u obiteljskoj sredini i u odgojno – obrazovnoj ustanovi koju dijete pohađa, stoga je suradnja između spomenutih od velike važnosti. Suradnja s roditeljima obostrano je važna i neophodna. Odgajatelji su ti koji pružaju roditeljima sve informacije o njihovom djetetu za vrijeme boravka u vrtiću, ali isto tako pružaju im potporu i ohrabruju ih. S druge strane, roditelji obavještavaju odgajatelje o onome što se dešava u obitelji, kako dijete kod kuće provodi vrijeme, kako komunicira s ostalima itd. Na taj način odgajatelji i roditelji su upućeni u ono kako dijete živi, koje su njegove navike, koje su mu jake, a koje slabe strane i s tim informacijama zajednički mogu doći do rješenja i uspjeha. Ono što je najvažnije u ovoj suradnji roditelj – odgajatelj je otvorena, redovita i iskrena komunikacija. Na taj način svi će pravovremeno biti obaviješteni o djetetovom napretku ili zaostatku i moći će se na vrijeme

odreagirati. Zatim, treba imati na umu da roditelji i odgajatelji žele najbolje za dijete i s tim u vidu trebaju raditi; zajednički trebaju postavljati ciljeve i u skladu s njima djelovati. Roditelji djece s problemima u ponašanju imaju veću potrebu surađivati s odgajateljima i vrtićem. Nerijetko roditeljima treba ohrabrenje i podrška u odgoju djeteta i potvrda da čine dobro. Onda nastupa odgajatelj koji svojim stručnim znanjima i kompetencijama može pomoći roditeljima (Srok, Skočić Mihić, 2012). Autori navode upute za roditelji i odgajatelje o tome kako kako surađivati:

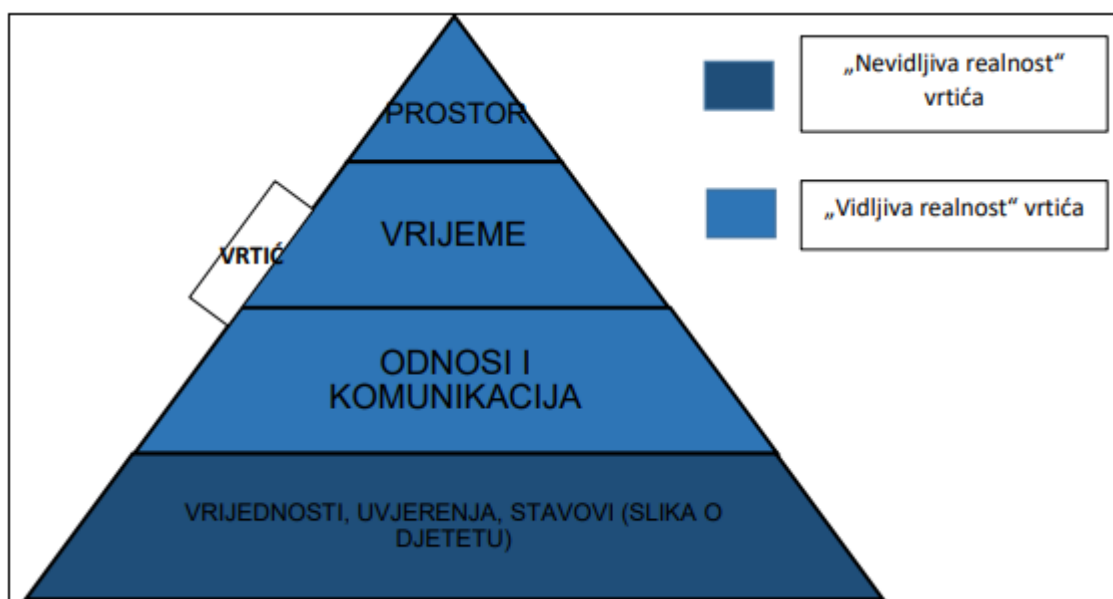
- Potrebno je pretpostaviti da se roditelji nalaze u stanju šoka
- Potrebno je pružiti emocionalnu podršku roditelju
- Potrebno je informirati roditelje pravovremeno
- Potrebno je informirati oba roditelja
- Potrebno je izdvojiti mnogo vremena i diskretnosti za kontakt s roditeljima
- Potrebno je birati prikladne riječi u komunikaciji s roditeljima

(E.C. Hall i K.Grunewald 1978, prema Biondić, 1993)

5. ULOGA VRTIĆA U RANOM OTKRIVANJU PROBLEMA U PONAŠANJU

Vrtić je odgojno – obrazovna ustanova koja predstavlja zajednicu, jedinstvenu cjelinu i povezanost između djece, odgajatelja, stručnog tima i samog prostora ustanove. Svaka odgojno – obrazovna ustanova, pa i vrtić, predstavlja mjesto koje unaprjeđuje rast i razvoj svakog tko u njemu boravi. Vrtić nije samo mjesto gdje roditelji ostavljaju svoju djecu „na čuvanje“. Vrtić je djetetova druga obitelj.

Slika 1. Sustavne karakteristike i međuovisnosti različitih dijelova odgojno – obrazovne prakse vrtića (Izvor: Slunjski, E., 2008.;8).

Slika prikazuje dijelove sustava i njihovu međuovisnost, a prikazana je u obliku piramide. Na dnu piramide prikazane su vrijednosti, uvjerenja i stavovi koji predstavljaju sliku o djetetu. Ovaj dio predstavlja nevidljivu realnost vrtića, ali to je zaista važan dio koji omogućava shvaćanje i percepciju djeteta. Nadalje, vidljiva realnost vrtića obuhvaća odnose i komunikaciju, vrijeme i prostor. Odnosi i komunikacija su vrlo važna stavka svih odnosa, bilo da je riječ o odnosu između odgajatelja i djeteta, odgajatelja i roditelja ili pak djeteta i djeteta. Svaki odnos i svaka komunikacija značajni su za djetetov rast i razvoj, stoga bi svi sudionici odgojno – obrazovnog procesa trebali voditi brigu o tome kakav je njihov odnos i komunikacija s drugima ljudima u njihovom okruženju.

Vrtić je mjesto koje nakon obiteljskog okruženja preuzima važnu ulogu u djetetovom životu, njegovom rastu i razvoju. Vrijeme koje djeca ne provode sa svojim roditeljima i obitelji je upravo vrijeme provedeno u vrtićkom okruženju, stoga je važno da je to sredina koja djetetu

pruža optimalne uvjete za razvoj svojih sposobnosti. U vrtiću rade profesionalci; stručno osposobljeni kadar koji svojim kompetencijama može pripomoći djetetu u razvoju. Predškolska ustanova je osim mjesta gdje djeca provode svoje vrijeme isto tako mjesto u kojem često dolazi do ranog otkrivanja problema u ponašanju. Odgajatelji svakodnevno provode mnogo sati s djecom, promatraju ih i prate, stoga već od početaka razvoja problema imaju veliku ulogu u prepoznavanju istih. Dijete kada krene u vrtić nema razvijenu privrženost niti povjerenje prema odgajatelju, ali vremenom odgajatelj postaje vrlo važna osoba u djetetovom životu. Vrtić treba biti mjesto gdje se zadovoljavaju potrebe i ispunjavaju očekivanja, kako djece, tako i njihovih roditelja i stručnih djelatnika. Upravo takav prostor može biti pogodan za rano otkrivanje problema u ponašanju. Odgajatelj je prva osoba izvan obiteljskog konteksta roditelja koja može uočiti eventualna odstupanja i problematična ponašanja djece rane i predškolske dobi. Upravo zato, odgajatelj mora znati kako prepoznati oblike problema u ponašanju, kako raditi s djecom koja manifestiraju ove oblike ponašanja i kako to prenijeti obitelji djeteta. Osim odgajatelja, ulogu ima i grupa vršnjaka, koja može utjecati pozitivno i negativno na djetetov razvoj. Boravak djeteta u mješovitoj skupini istovremeno može biti dobro i loše za određeno dijete. Primjerice, mlađe dijete može na bilo koji način ometati razvoj starijeg djeteta i obrnuto. Nerijetko se dešava da mlađe dijete u skupini traži uzor u starijem djetetu. Ukoliko to starije dijete iskazuje nepoželjne oblike ponašanja, lako se može desiti da mlađe dijete pokupi takav obrazac ponašanja (Sindik, 2013). Stoga, može se zaključiti kako odgajatelj nije jedina odgovorna osoba za ono što se dešava u skupini. Odgovornost imaju svi pojedinci, a vrtić kao ustanova također može biti od pomoći pri prepoznavanju i otkrivanju problema u ponašanju. Ljubetić, 2001 navodi na koji način vrtić može raditi na ranom otkrivanju problema kod djece predškolske dobi:

- procjenjivati dijete u svim situacijama tijekom djetetova boravka u skupini (igra s ostalom djecom, komunikacija, boravak na otvorenom i sl.) i uspoređivati ponašanje djeteta s drugom djecom iste dobi
- svakodnevno kontaktirati s drugim odgajateljima koji sudjeluju u procesu odgoja djeteta i na taj način uvidjeti različita promišljanja i procjenu djetetova razvoja
- roditelj može dobiti stručnu pomoć od stručnog tima vrtića kojeg obično čine: psiholog, edukacijski rehabilitator, pedagog, zdravstveni djelatnik, a potencijalno socijalni radnik (Ljubetić, 2001).

Rano otkrivanje problema u djetinjstvu je vrlo važno za samog pojedinca, ali i njegovu okolinu. Rano otkrivanje problema u ponašanju može spriječiti daljnji razvoj problema, a

ukoliko se na tome ne radi, mogu se razviti još veći problemi u odrasloj dobi. Stoga, rano otkrivanje ima veliki značaj u razvoju djeteta. Pravovremeno prepoznavanje i otkrivanje problema u najranijoj dobi obećavajuće je za djetetov daljnji razvoj, njegov razvoj slike o sebi, razvoj svog identiteta i uspostavljanje odnosa s drugima (Vlah, Mirosavljević i Katić, 2018).

Pravovremeno prepoznavanje problema u ponašanju omogućava efikasno djelovanje kako bi se osigurala dobrobit djece, potaknule njihove vještine te ispunili njihovi puni kapaciteti tijekom njihovog razvojnog puta. Razvoj djeteta treba biti potican kroz bogato i raznoliko okruženje s kvalitetnim interakcijama kako bi dijete moglo ostvariti svoj puni potencijal. Razumijevanje djece znači podržavanje njihovih inicijativa i interesa kako bi se potaknuo razvoj njihovih jakih i slabih strana (Tatalović Vorkapić, Slaviček, Vlah, 2018).

5.1. Stvaranje inkluzivnog okruženja u vrtiću

„Kvalitetni vrtić je mjesto ispunjenja očekivanja i zadovoljavanja potreba svakog djeteta, ali i mjesto gdje se svi (dijete, roditelji, odgojitelji, stručno i ostalo osoblje i ravnatelj) osjećaju zadovoljno, kompetentno, sigurno, prihvaćeno i sretno“ (Ljubetić, 2001; 52.). Kako bi se svi mogli osjećati zadovoljno i sretno, potrebno je stvoriti ugodnu atmosferu i okruženje koje je pogodno za sve sudionike odgojno – obrazovnog procesa. U samom središtu odgojno – obrazovnog procesa je dijete, koje zahtijeva mnogo pažnje, vremena i rada kako bi izraslo u odraslu osobu. Svako dijete je individua za sebe i ima jedinstvene potrebe, mogućnosti i različitosti. Samim time stvaranje inkluzivnog okruženja u vrtiću koje prihvaća svako dijete ponaosob iznimno je zahtjevan zadatak odgajatelja. Odgajatelj je osoba koja ima veliku ulogu u životu svakog djeteta, provodi s djecom trećinu dana i u tom periodu itekako pridonosi rastu i razvoju djeteta. Može se reći da je vrtić djetetov „drugi dom“, a odgajatelja „drugi roditelj“. Važno je da je odgajatelj osoba koja svako dijete promatra individualno i koja se prilagođava svakom djetetu, ali istovremeno je važno da se svako dijete osjeća jednako kao i ostala djeca i da se nitko ne izdvaja. U skupini u kojoj borave djeca s problemima u ponašanju, važno je da odgajatelj shvaća različitosti, bilo da je riječ o fizičkim, psihičkim, kognitivnim ili drugim različitostima. Potrebna je edukacija o različitim vrstama teškoća u razvoju i problema u ponašanju kako bi odgajatelj bio spreman za adekvatno ponašanje i prihvaćanje svoje uloge. Nadalje, vrlo je važno prilagoditi okruženje kako bi se svako dijete osjećalo dobro i sigurno kada boravi u vrtiću. Nužno je osigurati djetetu prostor koje mu pomaže u njegovom problemu; primjerice, dijete koje je povučeno trebat će odvojeni prostor u kojem se može povući kada mu je potrebno. Također, potrebno je omogućiti raznovrsnost materijala i aktivnosti koje djeca imaju na raspolaganju i koje će biti prilagođene svima. Na taj način ostvaruje se uključenost

djeteta u aktivnosti i u skupinu vršnjaka. To je od velike važnosti za razvoj djeteta zato što svako dijete želi biti prihvaćeno i poštovano. Odgajatelj ima ključnu ulogu u razvijanju međusobnog poštovanja i prihvaćanja među vršnjacima. Važno je razvijati atmosferu u vrtiću u kojoj se cijeni i poštuje različitost i potiče međusobno razumijevanje. Odgajatelj treba aktivno raditi na sprječavanju isključivanja djece iz skupine ili zlostavljanja djece temeljem njihovih različitosti. Pritom, odgajatelj treba koristiti različite načine komunikacije kako bi se svako dijete moglo izraziti i sudjelovati. To uključuje govor, geste, simbole, slike i druga sredstva komunikacije. Potrebno je pohvaliti i podržati svako dijete, bez obzira na probleme s kojima se dijete suočava. Pohvala i podrška potiču dječje samopouzdanje i osjećaj pripadnosti. Stvaranje inkluzivnog okruženja zahtijeva kontinuirani napor, strpljenje i predanost. Cilj je osigurati da svako dijete ima jednaku priliku za rast, razvoj i ispunjenje njegovih potencijala. To nije lak zadatak, ali je ono nužno kako bi se omogućio optimalan rast i razvoj svakog pojedinca (Livazović, Alispahić, Terović, bez dat.).

Kako bi odgajatelj znao stvoriti inkluzivno okruženje primjereno djeci s problemima u ponašanju, potrebno je imati kompetencije za takav rad. Istraživanje iz 2018. provedeno na području Sisačko – moslavačke županije obuhvatilo je 34 odgajatelja i ispitalo je stupanj kompetentnosti odgajatelja za rad s djecom koja pokazuju neke oblike problema u ponašanju. Postavljena je hipoteza koja govori da su odgajatelji dovoljno kompetentni za rad s djecom koja manifestiraju različite oblike problema u ponašanju. Rezultati pokazuju da maje od polovice ispitanih odgajatelja, 44% smatra da su kompetentni za rad s djetetom s problemom u ponašanju. 35% odgajatelja se s tom mišlju niti slaže niti ne slaže. Ipak, većina odgajatelja smatra da su baš oni ti koji imaju najvažniju ulogu u procesu identifikacije problema u ponašanju kod djece. Veliki dio odgajatelja, čak 68% smatra da zbog prisustva djeteta s problemom u ponašanju u skupini bi trebalo angažirati dva odgajatelja istovremeno. 35% ispitanika slaže se s tvrdnjom da je suradnja odgajatelja i stručnog tima najvažnija kada je riječ o problemima u ponašanju djece rane i predškolske dobi. 32% se uglavnom slaže, a 18% ispitanika se niti slaže niti ne slaže. Nešto manji broj ispitanika, 9% se uopće s tim ne slaže, a 6% se uglavnom ne slaže s tom tvrdnjom (Borojević, 2018).

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Problem istraživanja

Kompetencije odgajatelja podrazumijevaju sposobnost u radu s djecom rane i predškolske dobi te posjedovanje određenih znanja, vještina i stavova za rad. Kompetentan odgajatelj je onaj koji svoja znanja, vještine i stavove spaja na način da mu pružaju sposobnosti i znanja za rad s djecom. Ljubetić, 2001 navodi na koji način vrtić može raditi na ranom otkrivanju problema kod djece predškolske dobi: procjenjivati dijete u svim situacijama tijekom djetetova boravka u skupini (igra s vršnjacima, komunikacija s djecom i odraslima, boravak na otvorenom i sl.) i uspoređivati reakcije sa reakcijama i ponašanjima druge djece iste dobi, svakodnevno kontaktirati s drugim odgajateljima koji sudjeluju u odgoju djeteta i tako dobiti objektivniju procjenu djetetova razvoja i eventualnih odstupanja, roditelj može dobiti i specifičnu stručnu pomoć od stručnog tima vrtića (Ljubetić, 2001). Odgajatelj je osoba koja osim što svakodnevno provodi svoje vrijeme s djecom rane i predškolske dobi, utječe na djetetovo razvijanje. Nerijetko je upravo odgajatelj osoba koja zna kako raditi s određenim djetetom, kako mu prići i pomoći da se razvije u punom potencijalu. Stoga, odgajatelj je puno više od zanimanja i ne podrazumijeva posao koji se radi 8 sati dnevno, već je to posao koji ne prestaje. Iz tog razloga, odgajatelj mora dobro poznavati sebe, svoje karakteristike, dobre i loše strane i mora znati koje su njegove kompetencije kako bi mogao raditi najbolje što može, a sve u cilju djetetova razvoja i napretka.

Dosadašnja istraživanja prvenstveno su usmjerena samo jednom od oblika problema u ponašanju ili su istraživanja usmjerena na određeno geografsko područje. Ovim istraživanjem želi se dobiti uvid u širi aspekt problem u ponašanju i kompetentnosti iz perspektive odgajatelja. Samoprocjenom vlastitih kompetencija dobit će se uvid u njihovu perspektivu i razmišljanje o vlastitom radu u odgojno – obrazovnoj instituciji i spremnosti za rad s djecom s problemima u ponašanju. Dakle, svrha istraživanja je ispitati mišljenja odgajatelja o vlastitoj ulozi i kompetentnosti za rad s djecom s problemima u ponašanju. Kod problema u ponašanju bitan je proces procjene i ranog otkrivanja problema kod djece koja manifestiraju određene oblike problematičnih ponašanja. Stoga je uloga odgajatelja velika u svakom pogledu, bilo da je riječ o prepoznavanju oblika takvih ponašanja ili rad s djecom koja već manifestiraju takva ponašanja.

6.2. Cilj istraživanja i istraživački zadaci

Cilj ovog istraživanja je ispitati mišljenja odgajatelja i njihovu samoprocjenu o ulozi odgajatelja i njihovim kompetencijama za rad s djecom s problemima u ponašanju.

Zadaci:

- I. Ispitati mišljenja odgajatelja o vlastitoj ulozi za rad s djecom s problemima u ponašanju
- II. Ispitati mišljenja odgajatelja o vlastitim kompetencijama i znanju o problemima u ponašanju
- III. Ispitati mišljenja odgajatelja o znanju ranog otkrivanja i prepoznavanja problema u ponašanju
- IV. Ispitati mišljenja odgajatelja o pripremi formalnog obrazovanja za rad s djecom s problemima u ponašanju

6.3. Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno na uzorku od 52 odgajatelja iz različitih mjesta diljem Hrvatske. Svi ispitanici imaju završen pripravnički staž i barem jednu godinu radnog iskustva u odgojno – obrazovnoj instituciji. Ispitanici su prikladni za istraživanje zato što su to stručnjaci koji svakodnevno provode vrijeme s djecom rane i predškolske dobi i imaju uvid u njihova ponašanja, potrebe i kontinuirano prate njihov rast i razvoj. Za istraživanje koristi se neprobabilistički uzorak, a ispitanici su birani metodom snježne grude.

6.4. Etika u provođenju istraživanja

Tijekom provođenja istraživanja poštovana su temeljna etička načela. U uvodnom dijelu upitnika ukratko je objašnjena svrha i cilj istraživanja, način na koji će se provoditi i trajanje samog ispitivanja, a nadalje se naglašava anonimnost, povjerljivost svih podataka i dobrovoljnost sudjelovanja. Ispitanicima je istaknuto da u bilo kojem trenutku mogu odustati od istraživanja. Ispitanicima je istaknuto je da će se prikupljeni podatci obraditi i prikazati u znanstveno istraživačke svrhe diplomskog rada.

6.5. Metode i postupci prikupljanja podataka

6.5.1. Metoda istraživanja

Planirano istraživanje temelji se na deskriptivnom nacrtu, kojim se opisuju problemi u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi, podjela problema u ponašanju na eksternalizirane i internalizirane probleme. Nadalje se opisuju rizični i zaštitni čimbenici i pedagoška prevencija problema u ponašanju. Zatim se opisuju uloga i kompetencije odgajatelja za rad s djecom koja iskazuju neke oblike problema u ponašanju, opisuje se važnost suradnje odgajatelja s roditeljima i stručnim timom, te se opisuje uloga i važnost odgojno – obrazovne ustanove u procesu ranog otkrivanja i prepoznavanja problema u ponašanju. Kako bi se ispunio istraživački cilj, koristio se kvantitativni istraživački pristup; istraživanje je provedeno putem online

platforme Microsoft Forms tijekom travnja i svibnja 2023. godine. Za prikupljanje podataka korištena je metoda snježne grude. Anketni upitnik poslan je na grupe na društvenim mrežama putem kojih su ispitanici prosljeđivali link za anketni upitnik sljedećim sudionicima. Također, link za anketni upitnik poslan je vrtićima u različitim mjestima u Hrvatskoj te putem društvenih mreža Facebook, Whatsapp i Facebook grupa

6.5.2. Instrument istraživanja

Instrument istraživanja predstavlja anketni upitnik koji je izrađen online u platformi Microsoft Forms i sastoji se od 29 pitanja. Anketni upitnik podijeljen je u tri tematska djela. Prvi tematski dio odnosi se na prepoznavanje važnosti i uloge odgajatelja za rad s djecom s problemima u ponašanju. Drugi tematski dio odnosi se na znanja odgajatelja o problemima u ponašanju, ranom otkrivanju i prepoznavanju problema. Treći tematski dio odnosi se na procjenu odgajatelja o tome koliko formalno obrazovanje priprema odgajatelje za rad s djecom s problemima u ponašanju. Pitanja su kombiniranog tipa te ispitanici imaju opciju davanja vlastitog odgovora pod opcijom ostalo. Za iznošenje mišljenje, odnosno izražavanje slaganja ili neslaganja s određenom tvrdnjom, koristila se Likertova skala od 5 razina, gdje razina 1 označava uopće se ne slažem, razina 2 uglavnom se ne slažem, razina 3 niti se slažem niti se ne slažem, razina 4 uglavnom se slažem i razina 5 označava tvrdnju u potpunosti se slažem. Jedno pitanje u anketnom upitniku je otvorenog tipa. Sva pitanja u anketnom upitniku osmišljena se u skladu s literaturom i ranije stečenim znanjima.

6.5.3. Obrada podataka

Za obradu podataka prikupljenih u anketnom upitniku korišten je statistički alat JASP program i za tablično računanje Microsoft Excel. U svrhu prikazivanja i obrade podataka koristila se deskriptivna statistika uz izračun statističkih parametara, odnosno, postotaka ispitanih, frekvencije, aritmetičke sredine i standardne devijacije

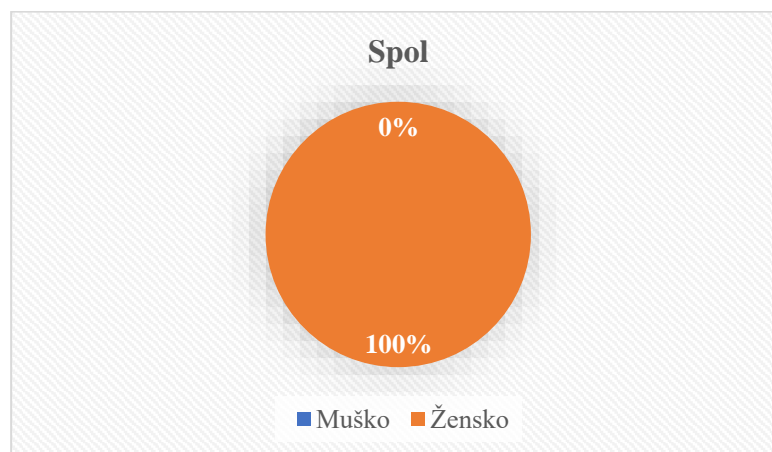
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tablica 3. Spol ispitanika

	%	f
Muški	0	0
Ženski	100%	52

Tablica 3. prikazuje postotne udjele i frekvencije ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju. Dakle, u istraživanju je sudjelovalo 52 ispitanika i svi ispitanici su osobe ženskog spola.

Slika 2. Raspodjela po spolu ispitanika

Tablica 4. Dob ispitanika

	Dob
M	37,12
SD	10,18

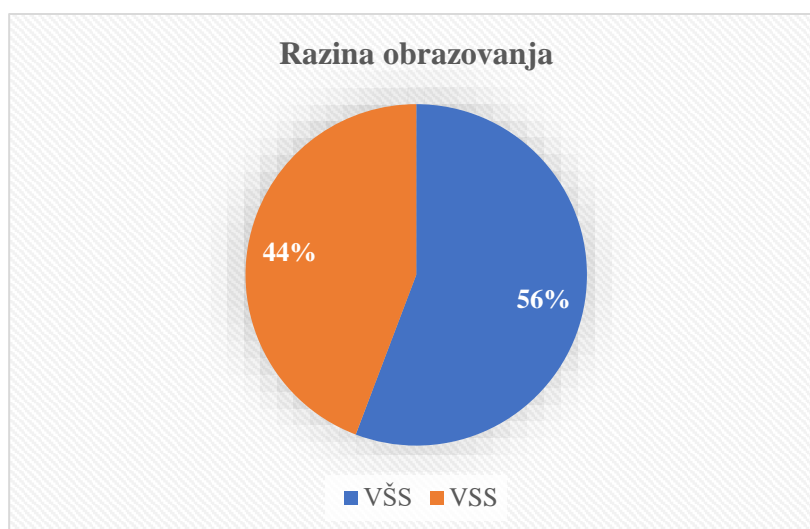
U tablici 4. prikazana je aritmetička sredina i standardna devijacija za dob ispitanika. U istraživanju su sudjelovale osobe od 23 do 64 godine života. 7 ispitanika (13%) navodi da ima 43 godine, 8% ispitanika navodi 23 godine, 8% ispitanika navodi 27 godina, 6% osoba navodi 30 godina, 4% ispitanika navodi 44 godine, 2% ispitanika navodi 58 godina.

Tablica 5. Razina obrazovanja ispitanika

	%	f	M	SD
VŠS	56%	29	21,28	13,32
VSS	44%	23	33,17	14,94

U tablici 5. prikazuje se razina obrazovanja koju imaju ispitanici. 29 ispitanika (56%) za stupanja obrazovanja navodi VŠS, odnosno, višu stručnu spremu, što podrazumijeva osobe koje su završile preddiplomski sveučilišni studij u trajanju 3 ili 4 godine. Nadalje, 23 ispitanika (44%) za razinu obrazovanja navodi VSS, odnosno, visoku stručnu spremu, a to podrazumijeva završen diplomski sveučilišni studij.

Slika 3. Razina obrazovanja ispitanika

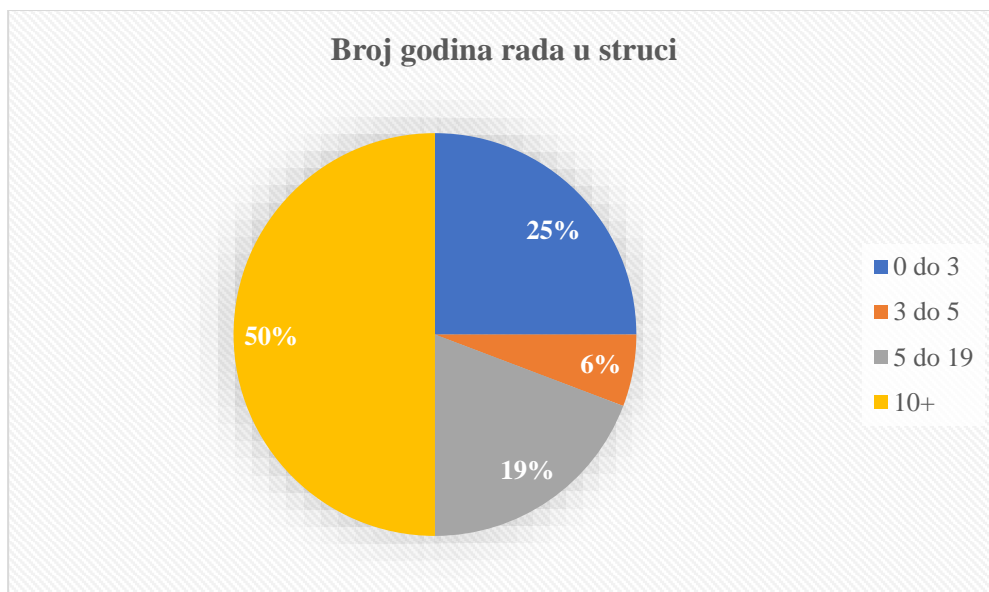

Tablica 6. Broj godina rada u struci

	%	f	M	SD
0-3	25%	13	17,31	15,4
3-5	6%	3	40,33	14,57
5-10	19%	10	31,6	16,57
10+	50%	26	27,54	12,67

U tablici 6. prikazuju se rezultati za broj godina rada odgajatelja u struci. Čak polovica ispitanika (50%) radi u struci 10 godina i više, dok 25% (13 ispitanika) radi u struci kraći period vremena (od 0 do 3 godine rada u struci). 10 ispitanika (19%) radi u struci u rasponu između 5 i 10 godina. Najmanji postotak (6%) ispitanika, točnije, 3 ispitanika rade u struci u rasponu između 3 i 5 godina.

Slika 4. Broj godina rada kao odgajatelj

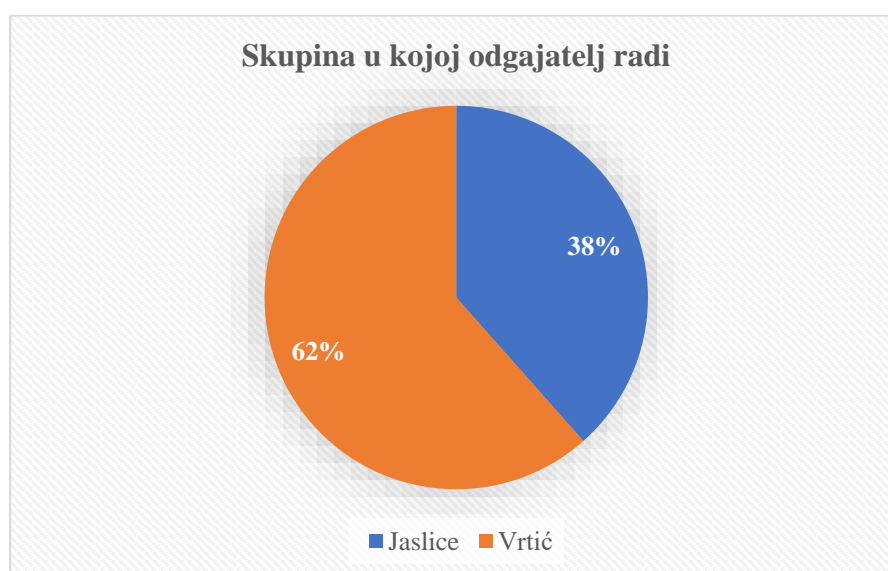

Tablica 7. Skupina djece u kojoj odgajatelji rade

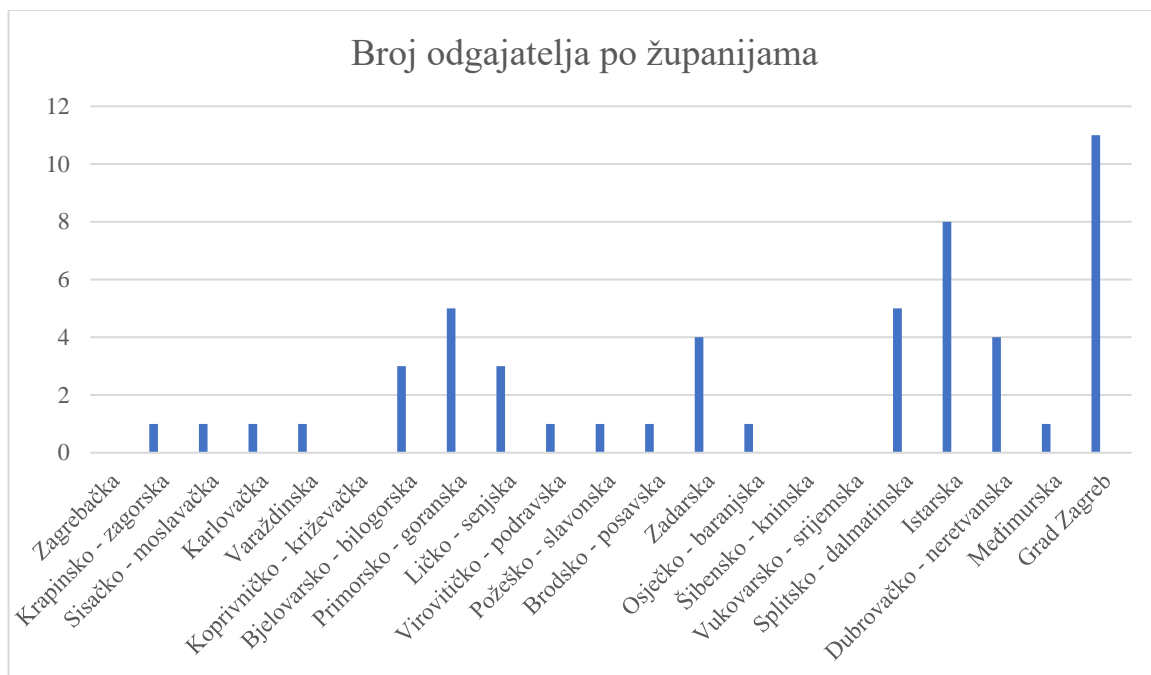
	%	f	M	SD
Jaslice	38%	20	22,55	14,27
Vrtić	62%	32	28,97	15,39

U tablici 7. vidljivo je da većina odgajatelja (62%) radi u vrtićkoj skupini, odnosno u skupini u gdje borave djeca od 3 do 7 godine života. S druge strane, 20 odgajatelja (38%) radi u jasličkoj skupini u kojoj borave djeca od 6 mjeseci do 3 godine života.

Slika 5. Skupina rada odgajatelja

Slika 6. Mjesto rada odgajatelja po županijama

Na slici 6. prikazano je koliki broj odgajatelja radi u određenim županijama diljem Hrvatske. Nažalost, ovim istraživanjem nije se uspjelo dotaknuti odgajatelje iz svih županija i to: Zagrebačka, Varaždinska, Šibensko – kninska i Vukovarsko – srijemska. Nadalje, iz nekoliko županija je bio uključen samo jedan ispitanik i to iz sljedećih županija: Krapinsko – zagorska, Sisačko – moslavačka, Karlovačka, Virovitičko – podravska, Požeško – slavonska, Brodsko – posavska, Osječko – baranjska, Međimurska. 9,62% ispitanika (5 odgajatelja) odgovorilo je da rade u Splitsko – dalmatinskoj županiji, a jednak postotak ispitanika navodi da radi u Primorsko – goranskoj županiji. U Istarskoj županiji radi 8 ispitanika (15,38%), a najveći postotak ispitanih odgajatelja (21,15%) radi u gradu Zagrebu.

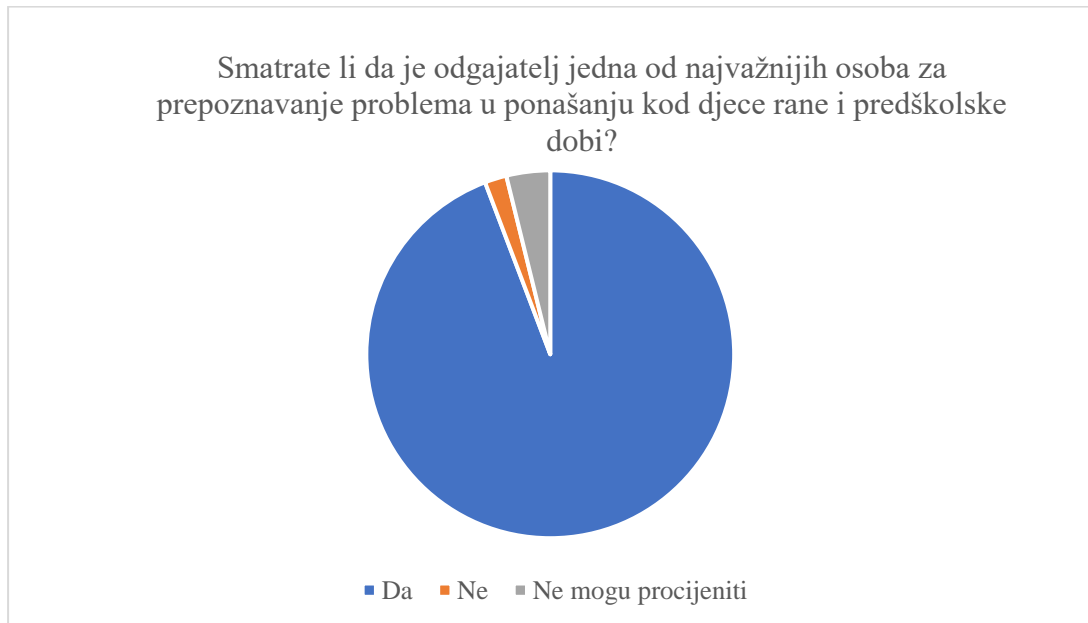
Tablica 8. Prikaz odgovora o važnosti odgajatelja za prepoznavanje problema u ponašanju

	%	f	M	SD
Da	94,23%	49	26,41	15,53
Ne	1,92%	1	35	NaN
Ne mogu procijeniti	3,85%	2	24,5	7,78

U tablici 8. prikazani su odgovori ispitanika na pitanje „Smatrate li da je odgajatelj jedna od najvažnijih osoba za prepoznavanje problema u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi?“ Rezultati pokazuju da većina ispitanika, odnosno 94,23% njih smatra da odgajatelj je jedna od najvažnijih osoba za prepoznavanje problema u ponašanju. Jedan ispitanik (1,92%)

smatra da odgajatelj ne predstavlja jednu od najvažnijih osoba u tom aspektu, dok dva ispitanika (3,85%) to ne mogu procijeniti.

Slika 7. Prikaz odgovora o važnosti odgajatelja za prepoznavanje problema u ponašanju

Na pitanje „Koje kompetencije bi prema Vašem mišljenju odgajatelj trebao posjedovati kako bi mogao prepoznati znakove problema u ponašanju i preusmjeriti djetetovo ponašanje na pozitivno?“ ispitanici su većinom dali 5 odgovora, odnosno, naveli su 5 kompetencija koje smatraju da odgajatelj mora posjedovati za rad s djecom s problemima u ponašanju. Više od polovice ispitanika (57%) navodi empatiju i toplinu kao važnu kompetenciju za rad. Osim empatije, velik broj odgajatelja navodi fleksibilnost (65,3%) kao važnu kompetenciju. Prilagodljivost je vrlo važna, jednako za odgajatelja kao i dijete i uočava se da odgajatelji to prepoznaju. Sljedeće spominju suradnju s roditeljima (55,6%) i stručnim timom (53,4%), naglašavaju važnost istih kako bi se moglo postupati s najboljim namjerama za djetetov razvoj. Iduće kompetencije koje se ponavljaju mnogo puta su poznavanje djetetovih potreba (63,2%), poznavanje faza djetetova razvoja (52%), poštivanje individualnosti svakog djeteta (61,1%). Također, većina ispitanika ističe komunikaciju (73%) i strpljivost (66,8%) kao važne karakteristike i kompetencije koje odgajatelj mora posjedovati za rad s djecom s problemima u ponašanju. Osim spomenutih kompetencija, ispitanici navode još samokontrolu, samosvijest, kontinuirano educiranje, ustrajnost, dosljednost, analitičnost i motivacija za rad. Sve navedene kompetencije mogu se svrstati u grupu kompetencija koju navodi Bouillet (2010), a koje

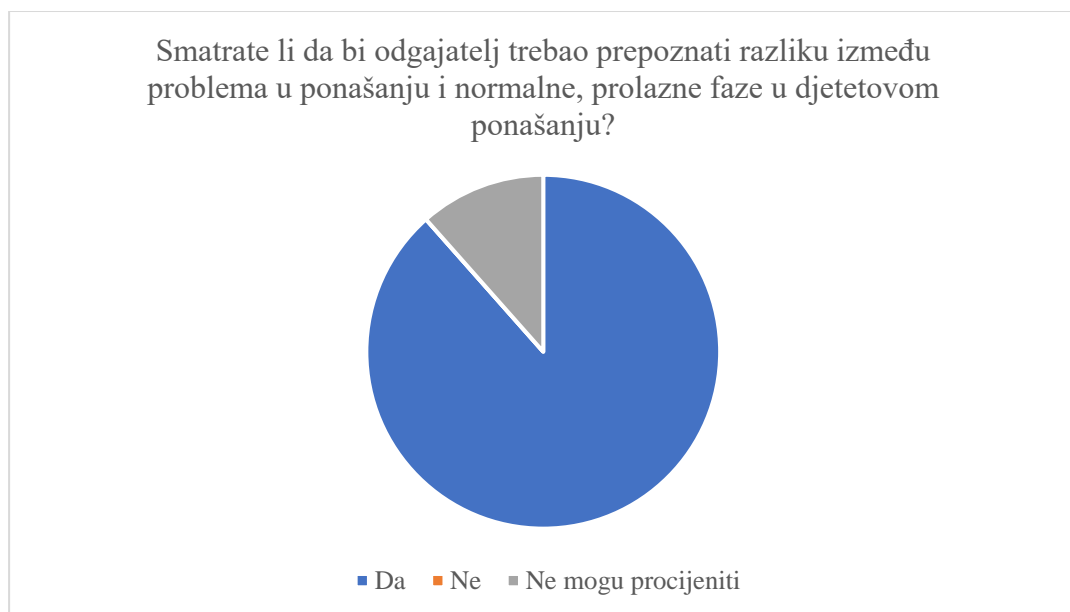
obuhvaćaju razumijevanje emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta, razumijevanje individualnih pokazatelja razvoja i potreba djece, poznavanje specifičnosti problema u razvoju, sposobnost prilagođavanja djetetu, planiranje i izrada individualiziranog kurikulumu te timski rad i suradnja.

Tablica 9. Prepoznavanje razlika između problema u ponašanju i normalne faze razvoja

	%	f	M	SD
Da	88,47%	46	25,91	15,21
Ne	0	0		
Ne mogu procijeniti	11,53%	6	31	15,23

U tablici 9. prikazuju se odgovori na pitanje ako je odgajatelj dužan prepoznati razliku između problema u ponašanju i normalne, prolazne faze u djetetovom ponašanju. Rezultati pokazuju da niti jedna osoba nije odgovorila negativno na postavljeno pitanje. 6 ispitanika (11,53%) odgovorilo je da to ne mogu procijeniti ($M=31$, $SD=15,23$). Ipak, većina ispitanika (88,47%) odgovara pozitivno ($M=25,91$, $SD=15,21$), odnosno 46 ispitanika smatra da odgajatelj mora znati razliku između normalne i prolazne faze djetetova razvoja i karakteristika ponašanja koja u naznaka problema u ponašanju

Slika 8. Prikaz o prepoznavanju razlika problema u ponašanju i prolaze faze razvoja

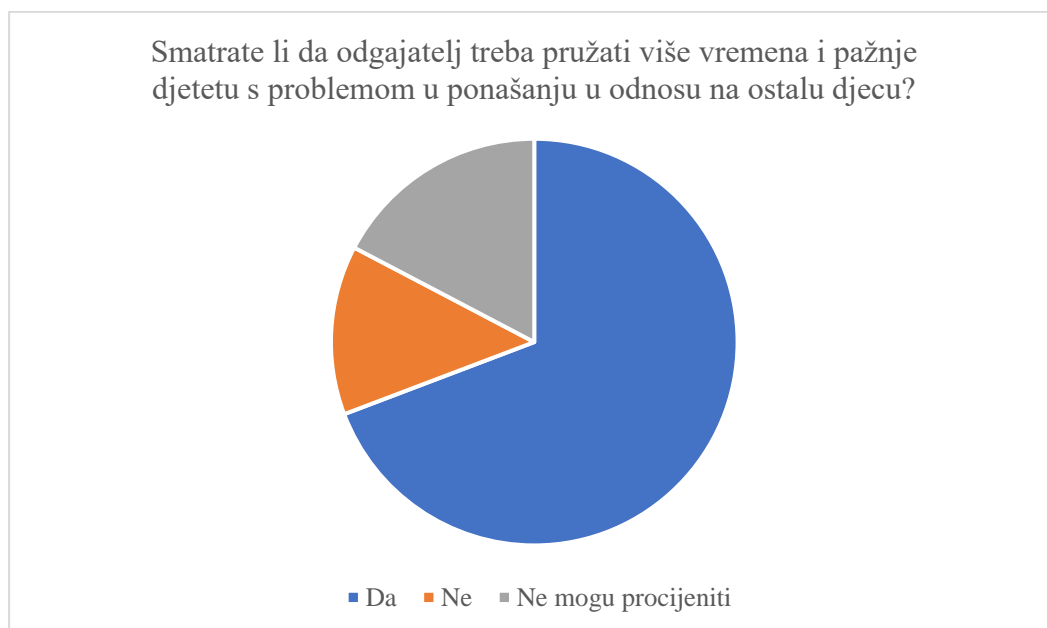

Tablica 10. Pružanje više vremena i pažnje djetetu s problemom u odnosu na ostalu djecu

	%	f	M	SD
Da	69,23%	36	28,64	15,75
Ne	13,46%	7	21,29	11,76
Ne mogu procijeniti	17,31%	9	22	14,44

U tablici 10. prikazuju se odgovori ispitanika na pitanje „Smatrate li da odgajatelj treba pružiti više vremena i pažnje djetetu s problemom u ponašanju u odnosu na ostalu djecu?“ Najveći postotak ispitanika (69,23%) odgovara potvrdno na ovo pitanje, dok 7 (13,46%) ispitanika odgovara negativno. S druge strane, 9 ispitanika (17,31%) ne može procijeniti ako djetetu s problemom u ponašanju treba pružiti više vremena i pažnje. Iako većina ispitanika smatra kako odgajatelj mora pružiti više vremena i pažnje djetetu s problemom nego djetetu koje ne manifestira znakove problema u ponašanju ($M=28,64$, $SD=15,75$), no nužno je uzeti u obzir i negativne odgovore ($M=21,29$, $SD=11,76$).

Slika 9. Prikaz rezultata o posvećivanju više vremena i pažnje djetetu s problemom u odnosu na ostalu djecu

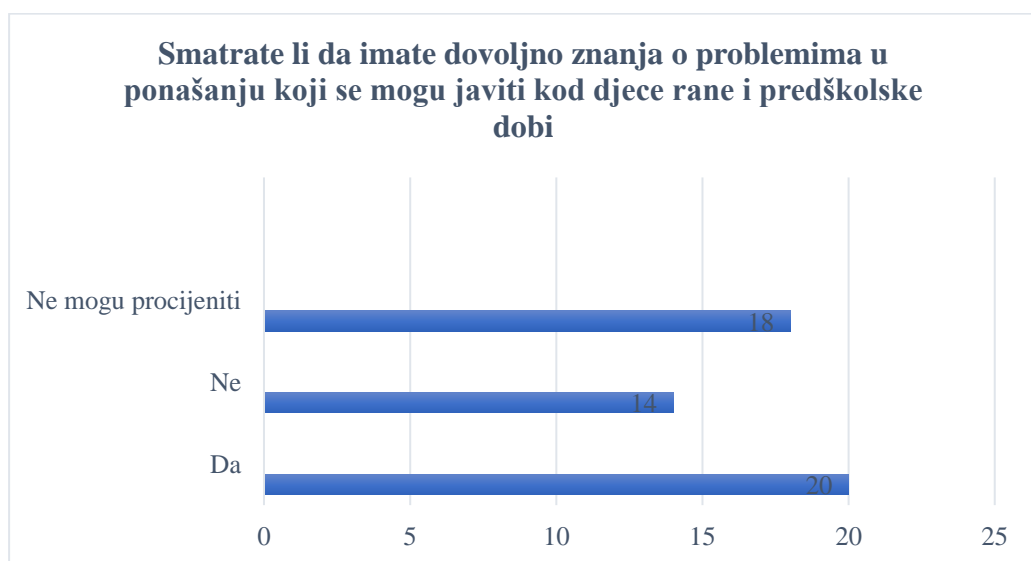
Tablica 11. Prikaz procjene znanja odgajateljke o problemima u ponašanju

	%	f	M	SD
Da	38,46%	20	33,7	15,12
Ne	26,92%	14	17,93	9,75
Ne mogu procijeniti	34,62%	18	25,17	15,41

Na pitanje „Smatrate li da imate dovoljno znanja o problemima u ponašanju koji se mogu javiti kod djece rane i predškolske dobi (razumijevanje individualnih razlika djece,

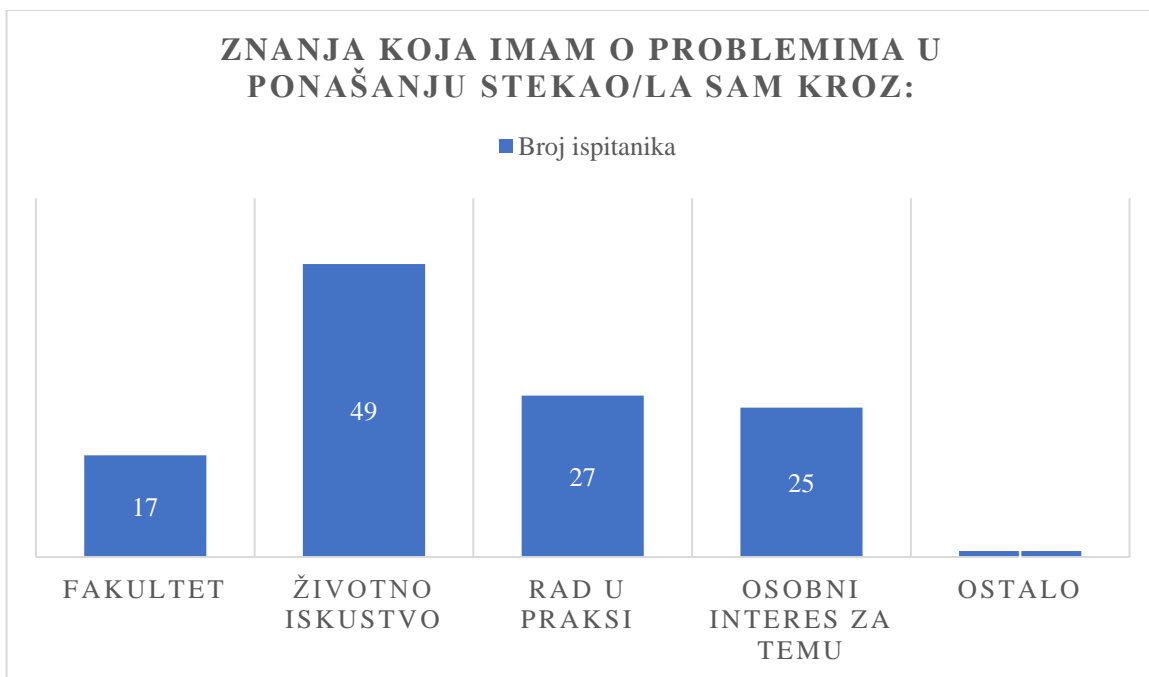
poznavanje specifičnosti poteškoća u razvoju, poznavanje didaktičkih metoda, sredstava i pomagala u radu...)?“ mišljenja odgajatelja su podijeljena. Prevladavaju pozitivni odgovori odgajatelja ($M=33,7$, $SD=15,12$) koji procjenjuju da su njihova znanja o individualnim razlikama i poznavanju specifičnosti problema na visokoj razini. Kao što je prikazano na slici ispod, 20 ispitanika (38,46%) smatra da imaju dovoljno znanja. S druge strane, nešto manji broj ispitanika, konkretno, 14 odgajatelja (26,92%) smatra da nemaju dovoljno znanja u određenom području ($M=17,93$, $SD=9,75$), dok je 18 odgajatelja neutralno (34,62%) odnosno, ne može procijeniti razinu svojih znanja u spomenutom kontekstu ($M=25,17$, $SD=15,41$)

Slika 10. Prikaz procjene znanja odgajatelja o problemima u ponašanju

Ispitanicima je postavljeno pitanje o tome kako su stjecali svoja znanja za rad. Kao odgovore postavljeni su „fakultet“, „rad u praksi“, „životno iskustvo“, „osobni interes za temu“ i „ostalo“. Ispitanici su mogli odabrati više odgovora. Rezultati pokazuju da najveći broj ispitanika navodi rad u praksi kao područje gdje su stekli najviše znanja o problemima u ponašanju. Čak 49 ispitanika odabralo je rad u praksi kao odgovor. Sljedeća čestica koja ima najviše odabranih odgovora je „osobni interes za temu“ i to je odabrano od strane 27 ispitanika. Nadalje, ispitanici su odabrali životno iskustvo kao segment kako su stjecali znanja za rad s djecom s problemima u ponašanju te je navedeni odgovor odabralo 25 ispitanika. 17 ispitanika označilo je fakultet kao segment stjecanja znanja o spomenutoj temi. Ispitanici koji su označili fakultet kao mjesto stjecanja znanja za rad, uglavnom su odabirali i dodatan odgovor te su kombinirali odgovore fakultet, životno iskustvo, osobni interes za temu i rad u praksi. Na slici 10 vizualno je prikazan broj ispitanika i njihovih odgovora.

Slika 11. Prikaz stjecanja znanja ispitanika o problemima u ponašanju

Tablica 12. Prikaz mišljenja odgajatelja o ranom otkrivanju problema u ponašanju

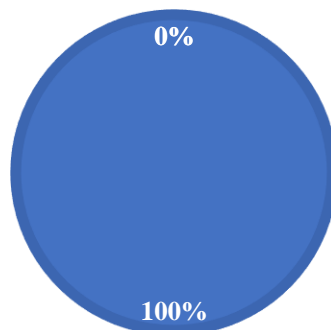
	%	f	M	SD
Da	100%	52	26,5	15,16
Ne	0	0		
Ne mogu procijeniti	0	0		

U tablici 12. prikazuju se odgovori na pitanje smatraju li odgajatelji da rano otkrivanje problema u ponašanju kod djeteta može pomoći u sprječavanju daljnjeg razvoj problema. Rezultati pokazuju da su svi ispitanici (100%) potvrdno odgovorili na ovo pitanje. Podaci dobiveni ovim pitanjem dodatno potvrđuju ranije navedenu tvrdnju da kako je rano otkrivanje problema u ponašanju od velike važnosti zato što je moguće pravovremeno reagirati i započeti sa stručnom pomoći (Koller – Trbović, 1998).

Slika 12. Prikaz susretanja odgajatelja s djecom koja imaju problem u ponašanju

**U PONAŠANJU DJECE S KOJOM RADIM
SUSREO/LA SAM SE S DJETETOM KOJE JE
IMALO NEKI OD PROBLEMA U PONAŠANJU.**

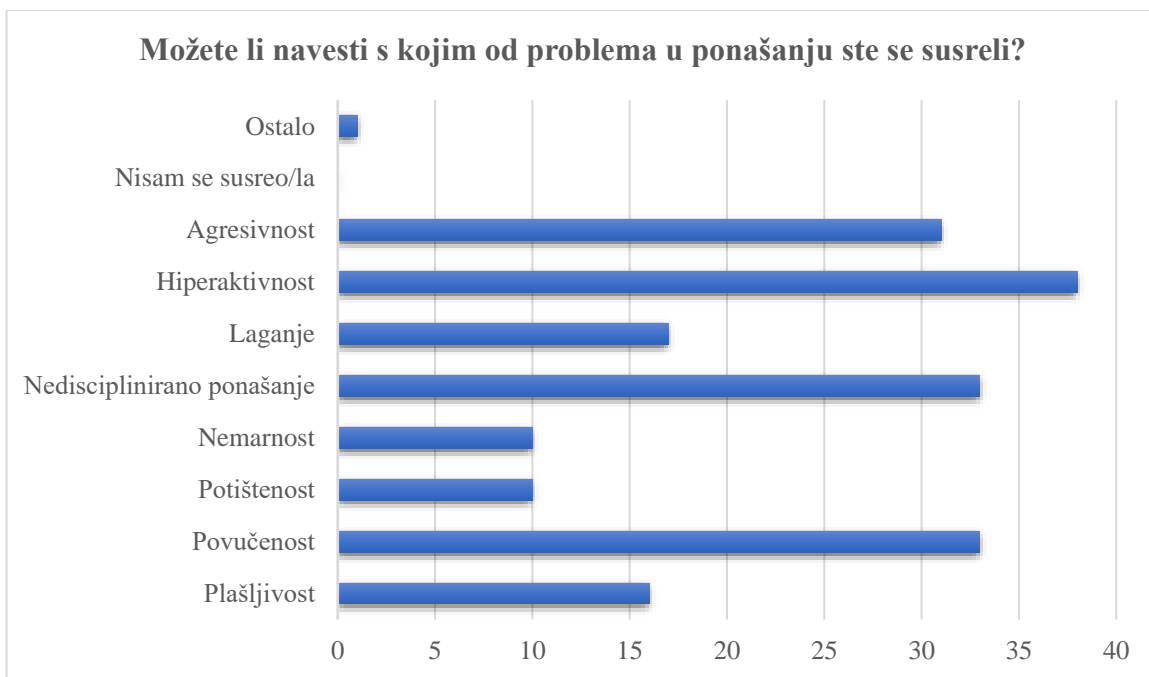
■ Da ■ Ne ■ Ne mogu procijeniti

Na slici 12. vidljivi su rezultati dobiveni na postavljenu tvrdnju: „U ponašanju djece s kojom radim susreo/la sam se s djetetom koje je imalo neki od problema u ponašanju.“ Svi ispitanici (100%) složili su se s postavljenom tvrdnjom.

S obzirom na to da su svi ispitanici odgovorili da su se tijekom svog rada susreli s djetetom koje pokazuje neke od problema u ponašanju, u idućem dijelu prikazat će se s kojim problemima su se ispitanici susreli. Ispitanicima su bili ponuđeni sljedeći odgovori „plašljivost“, „povučenost“, „potištenost“, „nemarnost“, „nedisciplinirano ponašanje“, „laganje“, „hiperaktivnost“, „agresivnost“, „nisam se susreo/la“ te „ostalo“. Većina ispitanika, čak 38 njih navela je hiperaktivnost kao problem u ponašanju s kojim su se susreli. Nakon toga, najveći broj odgovora imaju povučenost i nedisciplinirano ponašanje. Čak 33 ispitanika susrelo se s dva navedena problema u ponašanju. Idući problem u ponašanju s kojima se susrelo 31 ispitanik je agresivnost. 17 ispitanika susrelo se s problemom laganja, a 16 ispitanika s problemom plašljivost. Nadalje, 10 ispitanika susrelo se s problemom potištenosti i 10 ispitanika se susrelo s problemom nemarnosti. Niti jedan ispitanik nije označio odgovor „nisam se susreo/la“. Na slici ispod nalazi se vizualan prikaz iznesenih rezultata.

Slika 13. Prikaz susretanja ispitanika s problemima u ponašanju tijekom rada u struci

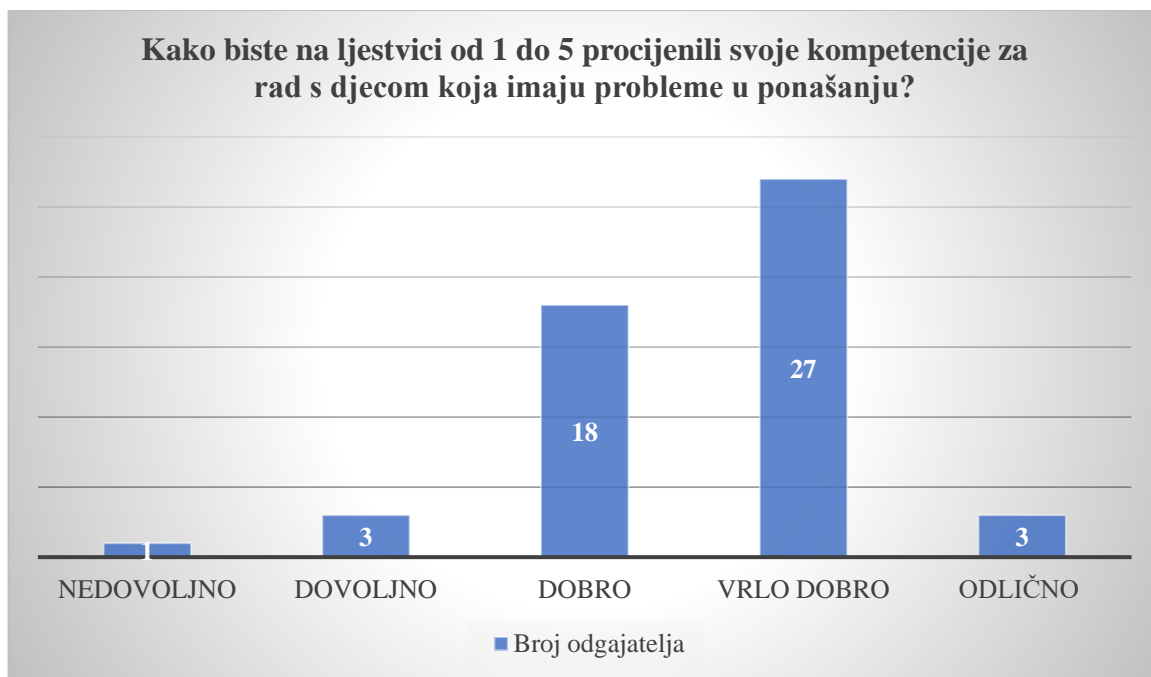

Tablica 13. Samoprocjena kompetencija odgajatelja za rad s djecom s problemima u ponašanju

	%	f	M	SD
Nedovoljno	1,92%	1	17,0	NaN
Dovoljno	5,77%	3	15,33	13,32
Dobro	34,62%	18	22,78	12,38
Vrlo dobro	51,92%	27	28,19	15,88
Odlično	5,77%	3	48,0	2,66

U tablici 13. prikazani su deskriptivni rezultati o procjeni vlastitih kompetencija za rad s djecom koja imaju probleme u ponašanju. Rezultati pokazuju kako najveći broj odgajatelja, njih 27 (51,92%), smatra da su njihove kompetencije za rad vrlo dobre. 18 ispitanika (34,62%) ocjenjuju svoju kompetentnost dobrom. 3 ispitanika (5,77%) vlastitu kompetentnost smatra odličnom, a jednak postotak ispitanih smatra se dovoljno kompetentnima. Samo 1 ispitanik (1,92%) smatra da nije dovoljno kompetentan za rad s djecom s problemima u ponašanju.

Slika 14. Prikaz samoprocjene kompetencija odgajatelja na ljestvici od nedovoljno do odlično

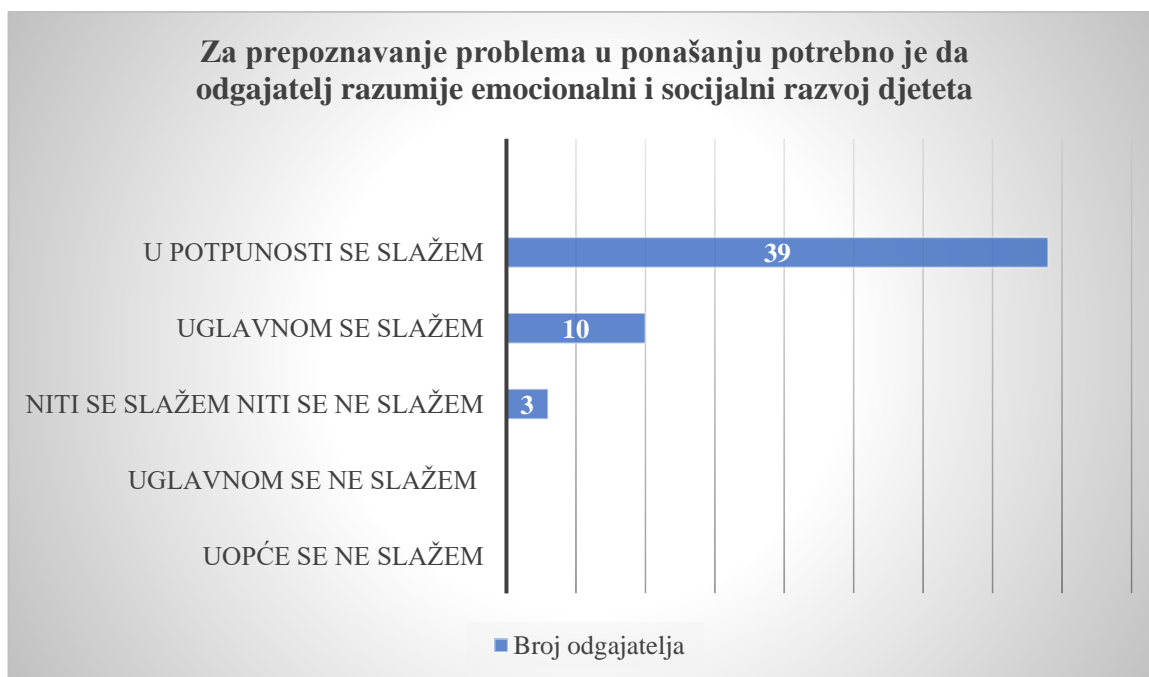

Tablica 14. Važnost poznavanja emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta

	%	f	M	SD
Uopće se ne slažem	0	0		
Uglavnom se ne slažem	0	0		
Niti se slažem niti se ne slažem	5,77%	3	28,33	4,73
Uglavnom se slažem	19,23%	10	18,7	9,66
U potpunosti se slažem	75%	39	28,36	16,28

U tablici 14. prikazuju se rezultati mišljenja odgajatelji o važnosti poznavanja emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta za prepoznavanje i otkrivanje problema u ponašanju. Rezultati pokazuju da se ispitanici većinski slažu s tom tvrdnjom, dok je nekolicina neutralna. Nijedan ispitanik nije odgovorio negativno na navedenu tvrdnju „Za prepoznavanje problema u ponašanju potrebno je da odgajatelj razumije emocionalni i socijalni razvoj djeteta.“ Čak 75% (39 ispitanika) odgovara da se u potpunosti slažu s navedenim, 19,23% (10 ispitanika) se uglavnom slaže, a 5,77% (3 ispitanika) su neutralni, tj. niti se slažu niti se ne slažu s navedenom tvrdnjom. Na slici 14. vizualno je prikazana podjela odgovora odgajatelja na postavljenu tvrdnju.

Slika 15. Podjela odgovora o važnosti poznavanja emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta

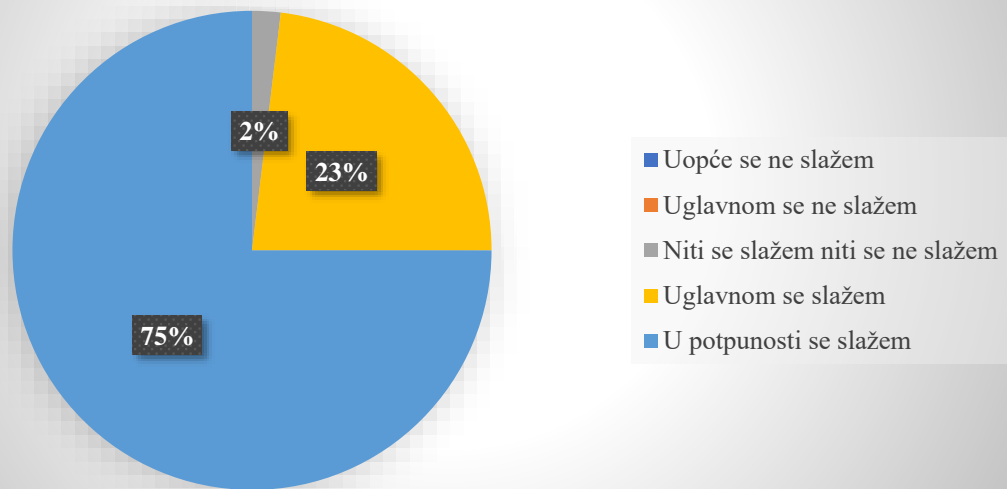
Tablica 15. Suradnja između odgajatelja i stručnog tima vrtića

	%	f	M	SD
Uopće se ne slažem	0	0		
Uglavnom se ne slažem	0	0		
Niti se slažem niti se ne slažem	1,9%	1	32	NaN
Uglavnom se slažem	23,1%	12	24,75	11,74
U potpunosti se slažem	75%	39	26,9	16,32

Tablica 15. pokazuje deskriptivne rezultate na pitanje koje se veže uz suradnju između odgajatelja i stručnog tima odgojno – obrazovne ustanove i važnosti spomenutog za prepoznavanje i rano otkrivanje problema u ponašanju. Rezultati pokazuju da većina ispitanih odgajatelja (75%) smatra da je suradnja neophodna za prepoznavanje i otkrivanje problema. Nadalje, 12 ispitanika (23,1%) uglavnom se slaže s tvrdnjom „Suradnja između odgajatelja i stručnog tima odgojno – obrazovne ustanove neophodna je za prepoznavanje i rano otkrivanje problema u ponašanju.“ Jedan ispitanik (1,92%) se niti slaže niti se ne slaže. Niti jedan ispitanik nije odgovorio „uglavnom se ne slažem“ i „uopće se ne slažem“.

Slika 16. Vizualni prikaz (ne)slaganja na temu suradnje odgajatelja i stručnog tima vrtića

„Suradnja između odgajatelja i stručnog tima odgojno – obrazovne ustanove neophodna je za prepoznavanje i rano otkrivanje problema u ponašanju.“

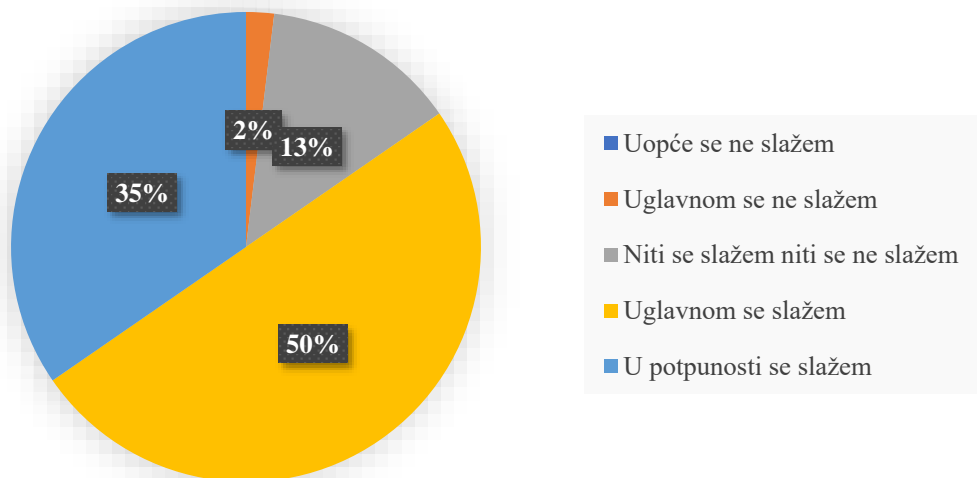
Tablica 16. Prikaz samoprocjene znanja odgajatelja

Tvrdnje (N = 52)	U	U	N	U	U
	opće se ne slažem	glavnom se ne slažem	iti se slažem niti se slažem	glavnom se slažem	potpunosti se slažem
Znam prepoznati znakove pojavljivanja problema u ponašanju	0	1,92% (1)	13,46% (7)	50% (26)	34,62% (18)
Znam prepoznati razliku između eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju	0	1,92% (1)	17,31% (9)	61,54% (32)	19,23% (10)
Znam kako bih postupio/la u situaciji kada dijete počne pokazivati znakove problema u ponašanju (agresija, laganje, povlačenje u sebe, nedostatak discipline i sl.)	0	5,77% (3)	15,39% (8)	61,54% (32)	17,3% (9)

U tablici 16. prikazani su deskriptivni rezultati za tri različita pitanja koja se vežu uz znanja odgajatelja o određenim aspektima problema u ponašanju. Kada je riječ o prepoznavanju znakova pojavljivanja problema u ponašanju, polovica ispitanika (50%) se slaže s tvrdnjom da ih znaju prepoznati. 34,62% (18 ispitanika) u potpunosti se slaže s navedenom tvrdnjom, dok je 13,46% (7 ispitanika) neutralno; niti se slažu niti se ne slažu s tvrdnjom. 1,92% (1 ispitanik) se uglavnom ne slaže s tvrdnjom, a niti jedan ispitanik nije odgovorio negativno na postavljenu tvrdnju.

Slika 17. Prepoznavanje znakova pojavljivanja problema u ponašanju

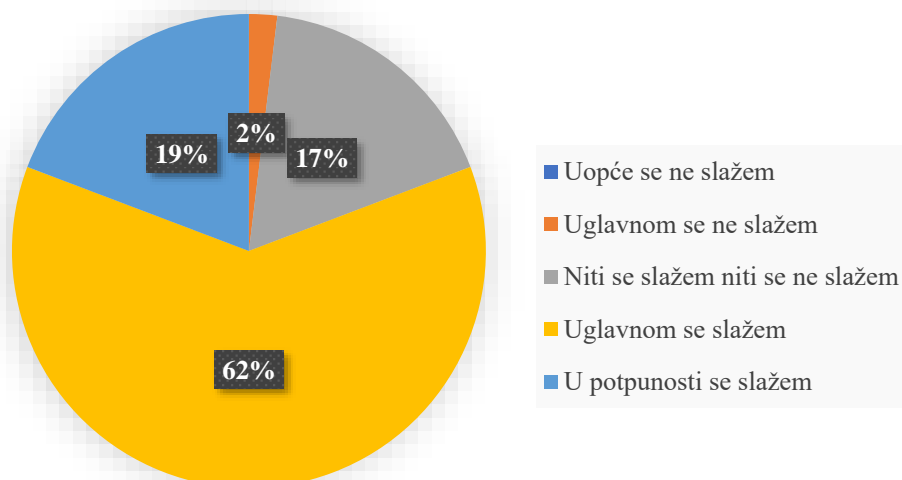
Znam prepoznati znakove pojavljivanja problema u ponašanju

Iduća tvrdnja odnosi se na prepoznavanje razlike između eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju. 1,92% (1 ispitanik) uglavnom se ne slaže s tim, a niti jedan ispitanik nije odgovorio negativno na postavljenu tvrdnju. Više od pola ispitanika (61,54%) uglavnom zna prepoznati razliku između internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju. 19,23% (10 ispitanika) smatra da u potpunosti znaju prepoznati razlike, dok se 17,31% (9 ispitanika) niti slaže niti ne slaže s postavljenom tvrdnjom.

Slika 18. Prepoznavanje razlike između eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju

Znam prepoznati razliku između eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju

Nadalje, prikazuju se rezultati za tvrdnju „Znam kako bih postupio/la u situaciji kada dijete počne pokazivati znakove problema u ponašanju (agresija, laganje, povlačenje u sebe, nedostatak discipline i sl.)“ 5,77% (3 ispitanika) uglavnom se ne slažu s navedenim. Najveći postotak (61,54%) se uglavnom slaže i smatra da znaju kako bi postupili u spomenutoj situaciji. 17,31% (9 ispitanika) u potpunosti se slaže s tvrdnjom, što znači da svoje znanje i eventualne postupke procjenjuju visokim. 15,39% (8 ispitanika) se niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom.

Slika 19. Znanje o postupanju u situaciji kada dijete iskazuje različite oblike problema u ponašanju

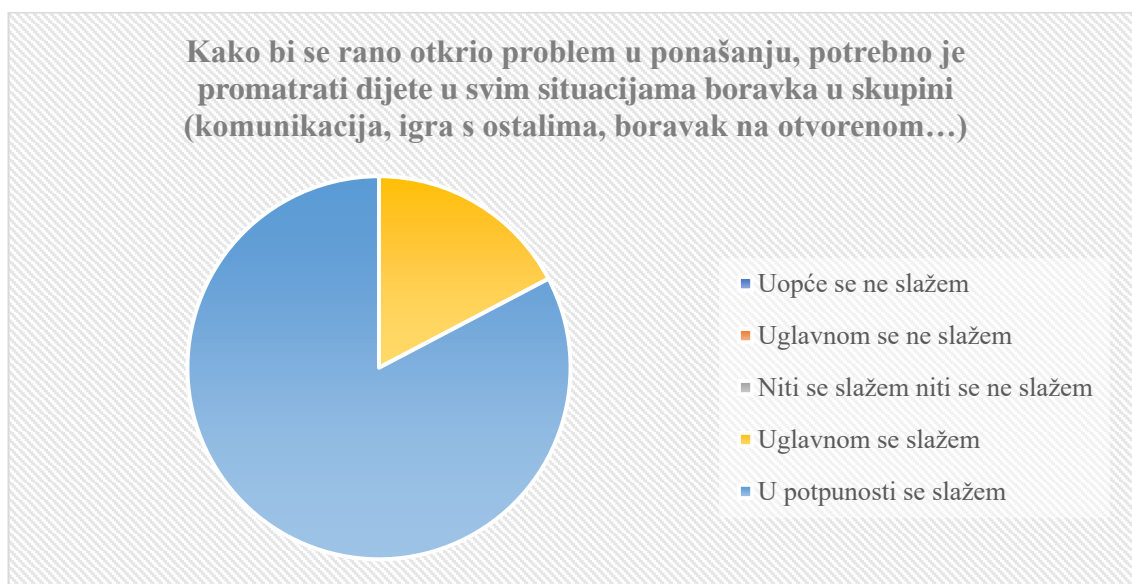
Tablica 17. Primjena znanja izrađivanja IOOP-a

	%	f	M	SD
Uopće se ne slažem	11,54%	6	12,83	8,91
Uglavnom se ne slažem	1,92%	1	7	NaN
Niti se slažem niti se ne slažem	19,23%	10	24,9	11,84
Uglavnom se slažem	42,31%	22	26,41	14,8
U potpunosti se slažem	25%	13	35,7	15,36

Tablica 17. prikazuje deskriptivne rezultate o tome koliko odgajatelji primjenjuju stečena znanja o izrađivanju individualiziranog razvojnog plana i programa za djecu s problemima u ponašanju. Manje od polovice ispitanika (42,31%) se uglavnom slaže da imaju i primjenjuju znanja izrade individualiziranog plana i programa ($M=26,42$, $SD=14,8$), dok se 13 ispitanika (25%) u potpunosti slaže s navedenim ($M=35,7$, $SD=15,36$), odnosno, smatraju da

znaju kako izraditi individualizirani plan i program za dijete koje iskazuje neki od problema u ponašanju. 10 ispitanika (19,23%) se niti slaže niti ne slaže ($M=24,9$, $SD=11,84$), a 1 ispitanik (1,92%) se uglavnom ne slaže. 6 ispitanika (11,54%) se uopće ne slaže s tvrdnjom ($M=12,83$, $SD=8,91$), odnosno smatraju da ne primjenjuju znanja izrade individualiziranog plana i programa za djecu s problemima u ponašanju.

Slika 20. Mišljenja odgajatelja o potrebi promatranja djece u svim situacijama boravka u skupini

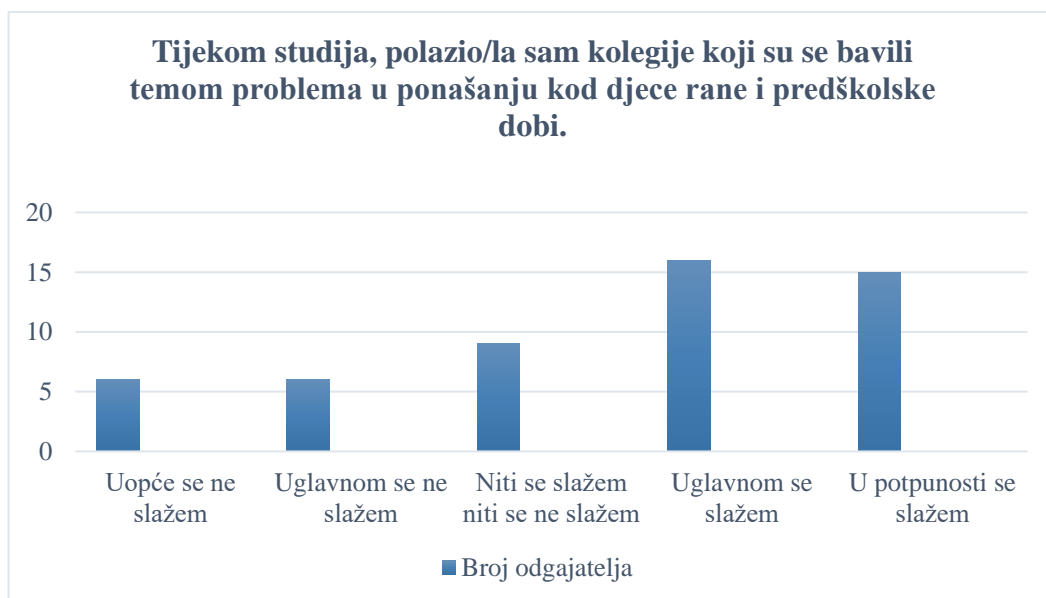
Na slici 19. prikazani su rezultati o tome što odgajatelji misle kada je potrebno promatrati dijete kako bi se na vrijeme otkrio problem u ponašanju. Rezultati pokazuju da se 82,7% (43 ispitanika) slaže s tvrdnjom da je potrebno promatrati dijete u svim aspektima boravka u skupini (komunikacija s vršnjacima i odraslima, igra, boravak na otvorenom i sl.). 17,3% (9) ispitanika uglavnom se slaže s tvrdnjom. Niti jedan ispitanik nije odgovorio negativno ili neutralno, stoga se može zaključiti da se svi ispitanici uglavnom ili u potpunosti slažu s postavljenom tvrdnjom.

Tablica 18. Prikaz ispitanika koji su tijekom studija polazili kolegije koji su tematski povezani s problemima u ponašanju

	%	f	M	SD
Uopće se ne slažem	11,54%	6	26,17	7,25
Uglavnom se ne slažem	11,54%	6	28,0	12,44
Niti se slažem niti se ne slažem	17,3%	9	21,67	14,0
Uglavnom se slažem	30,77%	16	30,13	18,91
U potpunosti se slažem	28,85%	15	25,07	15,3

Tablica 18. prikazuje deskriptivne rezultate o tome koliko odgajatelja je tijekom svog studiranja pohađalo kolegije koji su obrađivali teme iz područja problema u ponašanju. 30,77% (16 ispitanika) navodi kako se uglavnom slažu s tvrdnjom da su pohađali takve kolegije tijekom studija ($M=30,13$, $SD=18,91$), a s jednim ispitanikom u zaostatku, odnosno 15 ispitanika (28,85%) u potpunosti se slaže sa spomenutom tvrdnjom ($M=25,07$, $SD=15,3$). 9 ispitanika (17,3%) ostaje neutralnog mišljenja što znači da se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom. 11, 54%, jednak broj ispitanika (6 njih) na navedenu tvrdnju odgovara s „uopće se ne slažem“ i „uglavnom se ne slažem“.

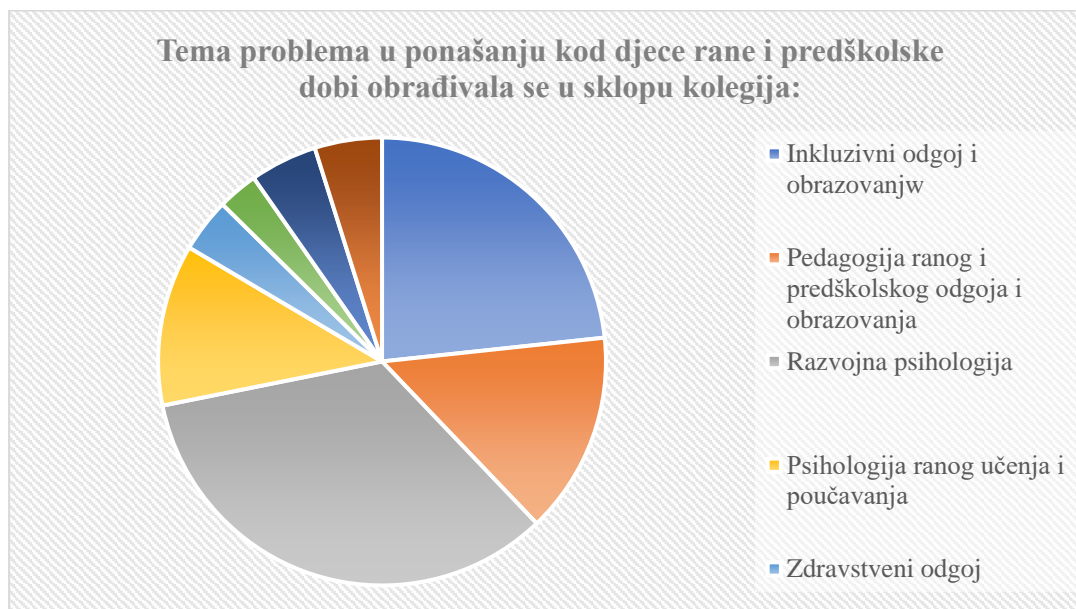
Slika 21. Prikaz ispitanika koji su tijekom polazili kolegije koji su tematski povezani s problemima u ponašanju

Ispitanicima je postavljeno pitanje u sklopu kojih kolegija na studiju su se obrađivale teme problema u ponašanju. Odgovori koji su bili postavljeni su: „Inkluzivni odgoj i obrazovanje“, „Pedagogija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja“, „Razvojna psihologija“, „Psihologija ranog učenja i poučavanja“, „Zdravstveni odgoj“, „Obiteljska pedagogija“, „Nijedno od navedenog“, „Ostalo“. Najveći broj ispitanika, njih 35, odabralo je Razvojnu psihologiju kao kolegij kroz koji su se obrađivale teme problema u ponašanju. Nadalje, 24 ispitanika odabire kolegij Inkluzivni odgoj i obrazovanje kao jedan od kolegija koji obrađuje spomenute teme. 15 ispitanika navodi da su najviše tema o problemima u ponašanju obrađivali na kolegiju Pedagogija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a 12 ljudi odabire kolegij Psihologija ranog učenja i poučavanja. 4 ispitanika su ove teme obrađivali na kolegiju Zdravstveni odgoj, a njih 3 na Obiteljskoj pedagogiji. 5 ispitanika navelo je niti jedan od

navedenih kolegija, dok je 5 ispitanika označilo ostalo, ali nisu izjašnjeni o kojim kolegijima je riječ.

Slika 22. Prikaz kolegija na studiju RPOO koji su obrađivali teme problema u ponašanju

Tablica 19. Obrada tema inkluzije i IOOP-a na studiju

	%	f	M	SD
Uopće se ne slažem	19,23%	10	27,1	10,69
Uglavnom se ne slažem	7,68%	4	21,75	10,78
Niti se slažem niti se ne slažem	28,85%	15	25,87	15,11
Uglavnom se slažem	28,85%	15	30,27	16,61
U potpunosti se slažem	15,39%	8	22,25	20,07

Na kolegijima iz ranije navedenog pitanja, ispitanici su odgovarali ako su se obrađivale teme inkluzije, izrade individualiziranog razvojnog plana (IOOP-a). U tablici 19. prikazuju se deskriptivni rezultati koji se vežu obrađivanja tema inkluzije i individualiziranog razvojnog plana i programa tijekom studiranja. Jednak broj ispitanika (28,85%) na ovu konstataciju odgovora s „niti se slažem niti se ne slažem“ ($M=25,87$, $SD=15,11$) i „uglavnom se slažem“ ($M=30,27$, $SD=16,61$). 10 ispitanika (19,23%) se uopće ne slaže s ovom tvrdnjom, što ukazuje da tijekom studiranja nisu pohađali kolegije koji obrađuju teme inkluzije i individualiziranih planova ($M=27,1$, $SD=10,69$). 4 ispitanika (7,68%) se uglavnom ne slaže ($M=21,75$, $SD=10,78$), dakle, uglavnom nisu obrađivali spomenute teme. S druge strane 8 ispitanika

(15,39%) se u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom ($M=22,25$, $SD=20,07$), odnosno, na studiju su slušali spomenute teme.

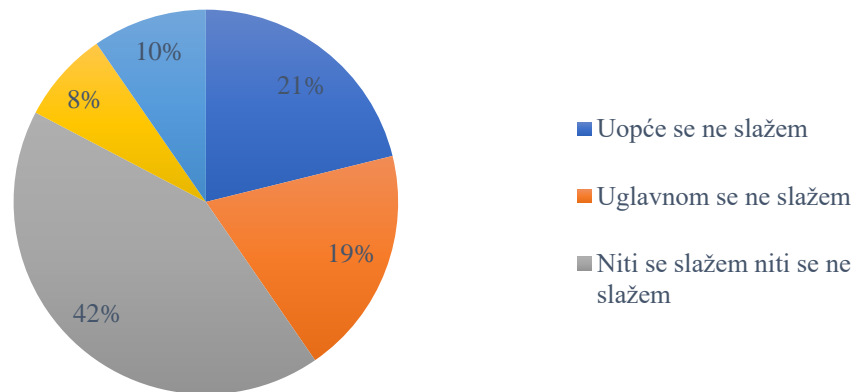
Tablica 20. Mišljenja odgajatelja o stjecanju znanja kroz studij

Tvrdnje (N = 52)	U opće se ne slažem	U glavnom se ne slažem	N iti se slažem niti se slažem	U glavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Na studiju sam stekao/la mnogo kompetencija za rad s djecom s problemima u ponašanju.	21,15% (11)	19,23% (10)	42,31% (22)	7,69% (4)	9,62% (5)
Za vrijeme studiranja i boravka u odgojno – obrazovnim ustanovama (praksa), imao/la sam priliku susresti se s djecom koja imaju neki od problema u ponašanju.	11,54% (6)	9,61% (5)	25% (13)	25% (13)	28,85% (15)
Smatram da studij RPOO dobro priprema studente za budući rad s djecom s problemima u ponašanju.	21,15% (11)	23,08% (12)	36,54% (19)	11,54% (6)	7,69% (4)

U tablici 20. prikazuju se deskriptivni rezultati o tome što ispitanici misle koliko ih studij priprema za rad s djecom koja manifestiraju oblike problema u ponašanju. Za konstataciju da je na studiju pojedinac stekao mnogo kompetencija za rad s djecom s problemima u ponašanju rezultati su sljedeći. Kao što je vidljivo na slici ispod, rezultati pokazuju da je većina ispitanika, čak njih 22 (42,31%) neutralno po tom pitanju, tj. niti se slažu niti se ne slažu s tvrdnjom. Mali broj ispitanika se slaže s postavljenom tvrdnjom i to: 9,62% (5 ispitanika) se u potpunosti slaže da su stekli kompetencije za rad na studiju, a 7,69% (4 ispitanika) se uglavnom slaže s tom tvrdnjom. Nadalje, rezultati pokazuju da se 19,23% (10 ispitanika) uglavnom ne slaže s navedenim, dok je „uopće se ne slažem“ odabrao jedan ispitanik više, odnosno 11 ispitanika (21,15%).

Slika 23. Prikaz mišljenja ispitanika o stjecanju kompetencija za rad tijekom studiju

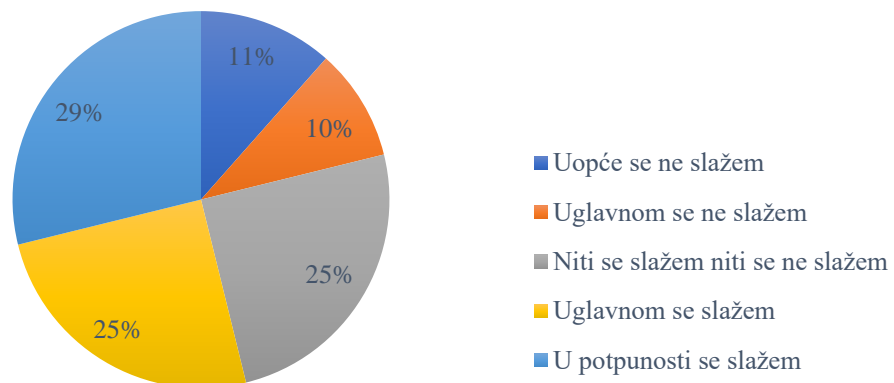
Na studiju sam stekao/la mnogo kompetencija za rad s djecom s problemima u ponašanju

Iduća tvrdnja odnosi se na mogućnost odlaska u ustanove u kojima borave djeca s problemima u ponašanju tijekom studiranja. Rezultati pokazuju da se 28,85% (15 ispitanika) u potpunosti slaže, što znači da su tijekom svog studija imali prilike susresti se s djetetom koje ima neki od problema u ponašanju. 25% (13 ispitanika) se uglavnom slaže s tvrdnjom, a jednak postotak ispitanika se niti slaže niti se ne slaže. 11,54% (6 ispitanika) uopće se ne slaže s navedenom tvrdnjom, dakle nisu imali prilike tijekom studija susresti se s djetetom koje ima probleme u ponašanju. 9,61% (5 ispitanika) uglavnom se ne slaže s navedenim.

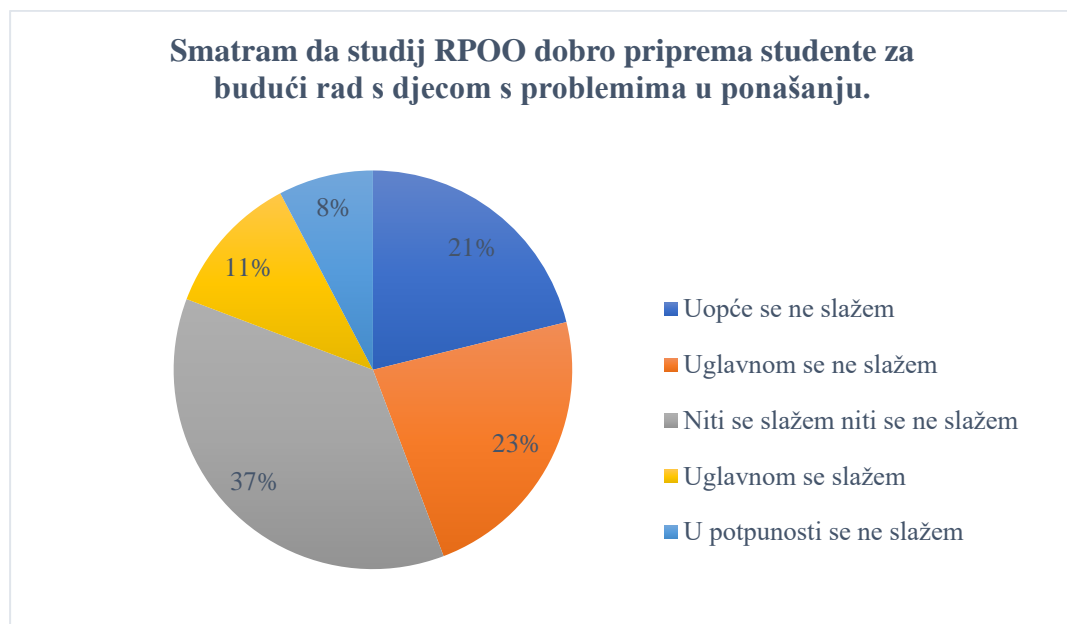
Slika 24. Prikaz mogućnosti susretanja s djecom koja imaju probleme u ponašanju tijekom studija

Za vrijeme studiranja i boravka u odgojno – obrazovnim ustanovama (praksa), imao/la sam priliku susresti se s djecom koja imaju neki od problema u ponašanju.

Posljednja tvrdnja odnosi se na mišljenja ispitanika o tome ako studij dobro priprema studente za rad s djecom koja imaju probleme u ponašanju. Rezultati pokazuju da se većina ispitanika uopće ne slaže (21,15%) ili uglavnom ne slaže (23,08%) s postavljenom tvrdnjom. Najveći postotak ispitanika, njih 19 (36,54%) ostaje neutralan; niti se slažu niti se ne slažu. Šestero ispitanika odgovara da se uglavnom slažu (11,54%), a tek 4 ispitanika (7,69%) se u potpunosti slažu s tvrdnjom da studij dobro priprema studente za budući rad u kontekstu rada s djecom s problemima u ponašanju.

Slika 25. Mišljenja ispitanika o pripremanju studenata za rad s djecom s problemima u ponašanju tijekom studiranja

8. ANALIZA I RASPRAVA

Rezultati istraživanja pokazuju kako 94,23% ispitanih prepoznaje važnost uloge odgajatelja za prepoznavanje i rano otkrivanje problema kod djece rane i predškolske dobi. Samo 1 ispitanik smatra da odgajatelj nije najvažnija osoba za prepoznavanje problema u ponašanju, a 2 ispitanika naveli su da to ne mogu procijeniti. Svi ispitanici (100%) smatraju da rano otkrivanje i prepoznavanje problema u ponašanju može pomoći u sprječavanju daljnjeg razvijanja problema. Istraživanje provedeno 2018. godine, kao segment svog istraživanja sadržavalo je tvrdnju da je odgajatelj najvažnija osoba u procesu identifikacije problema. Rezultati spomenutog istraživanja pokazuju da se čak 53% ispitanika u potpunosti slaže da je to jedna od važnijih uloga odgajatelja. 29% ispitanika uglavnom se slaže s tom tvrdnjom, a nitko od ispitanika nije naveo da se ne slaže s navedenim (Borojević, 2018). Uzevši u obzir oba istraživanja, zaključuje se da se odgajatelji uglavnom ili u potpunosti slažu s prethodno spomenutom tvrdnjom. Time se uviđa da su odgajatelji svjesni svoje uloge i važnosti za rano otkrivanje i prepoznavanje problema kod djece rane i predškolske dobi. Nadalje, ispitanici su trebali procijeniti mogu li prepoznati razliku između znakova problema u ponašanju i normalne faze djetetova razvoj. Većina ispitanika, 88,47% (46 ispitanika) smatra da znaju prepoznati spomenutu razliku, a 11,53% (6 ispitanika) ne mogu procijeniti znaju li prepoznati razlike. Niti jedan ispitanik nije naveo da ne zna prepoznati razliku.

Od ispitanika se tražilo da iznesu mišljenje o važnosti poznavanja emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta za prepoznavanje i otkrivanje problema u ponašanju. Rezultati dobiveni provedenim istraživanjem pokazuju da se 75% ispitanih u potpunosti slaže da je nužno da odgajatelj poznaje djetetov razvoj na emocionalnoj i socijalnoj razni. 19,23% ispitanika se uglavnom slaže, a 5,77% ostaju neutralnog mišljenja. Kada se govori o važnosti provedenog vremena te interakcije odgajatelja s djecom kod kojih su vidljivi problemi u ponašanju, u odnosu na ostalu djecu, vidljivo je da je vrlo veliki postotak čak 69,23 % ispitanih odgovorilo potvrdno na ovu konstataciju. Tek 13,46% ne slaže se s tvrdnjom da se pažnja koja se posvećuje djeci s poteškoćama te vrijeme provedeno s istima treba razlikovati u odnosu na interakciju s ostalom djecom. Naravno, određeni broj ispitanika, točnije 17,31% neodlučno je po tom pitanju i nije sigurno koliko bi se vrijeme te pažnja koja se posvećuje trebala razlikovati između djece s problemima u odnosu na djecu koja nemaju poteškoće.

Svi ispitanici odgajatelji navode da su se tijekom svog rada u struci susreli s nekim od problema u ponašanju i pritom navode da su se susreli s idućim problemima: plašljivost, povučenost, potištenost, nemarnost, nedisciplinirano ponašanje, laganje, hiperaktivnost,

agresivnost. 38 odgajatelja spominje hiperaktivnost kao najčešći problem u ponašanju s kojim su se susreli. Nakon toga, najveći broj odgovora imaju povučenost i nedisciplinirano ponašanje i s ova dva problema susrelo se 33 ispitanika. S agresivnosti se susreo 31 ispitanik, a agresivnost se smatra jednim od najčešćih problema u ponašanju. Ukoliko se u ranoj dobi ne radi ne sprječavanju istog, može dovesti do agresivnog i antisocijalnog ponašanja u odrasloj dobi (Cakić i Velki, 2014). Zatim 17 ispitanika se susrelo s problemom laganja, a 16 ispitanika s problemom plašljivost. 10 odgajatelja susrelo se s problemom potištenosti, a jednak broj ispitanika se susreo s problemom nemarnosti. Vidljivo je da su svi ispitanici odgajatelji tijekom svog rada u praksi radili s djetetom koje je imalo neki od navedenih problema. Samim time može se zaključiti koliko je važno da su odgajatelji svjesni svoje uloge i važnosti koju u tom području imaju.

Također, odgajatelji prepoznaju svoju ulogu kao jednu od najvažnijih kada je riječ o problemima u ponašanju. Svi ispitanici odgajatelji navode kompetencije koje smatraju da bi odgajatelj trebao imati. Većina ispitanika navela je empatiju, fleksibilnost, suradnju s roditeljima i stručnim timom, zatim poznavanje faza djetetova razvoja i poštivanje individualnih razlika kod svakog djeteta. Od preostalih kompetencija, odgajatelji navode koliko je važna komunikacija, strpljenje, samokontrola, samosvijest, kontinuirano educiranje, dosljednost i motivacija za rad. Sve navedene kompetencije mogu se svrstati u grupu kompetencija koju navodi Bouillet (2010), a koje obuhvaćaju razumijevanje emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta, razumijevanje individualnih pokazatelja razvoja i potreba djece, poznavanje specifičnosti problema u razvoju, sposobnost prilagođavanja djetetu, planiranje i izrada individualiziranog kurikulumu te timski rad i suradnja.

Nadalje, rezultati ovog istraživanja pokazuju kako se gotovo svi ispitanici (98,1%) u potpunosti (75%) ili uglavnom slažu (23,1%) s tvrdnjom da je suradnja između odgajatelja i stručnog tima vrtića od izuzetne važnosti. Dobiveni rezultati dodatno potvrđuju rezultate iz istraživanja provedenog 2019. koje je prvenstveno usmjereno kompetencijama odgajatelja za rad s djecom s ADHD-om. Rezultati spomenutog istraživanja pokazuju da 87,9% odgajatelja smatra da je suradnja odgajatelja i stručnog tima vrtića nužna kako bi se moglo postupiti u skladu s djetetovim razvojnim potrebama. Također, rezultati istog istraživanja pokazuju da 75% odgajatelja smatra da je u skupini u kojoj boravi dijete s problemom u ponašanju (konkretno ADHD) potrebno uključiti i trećeg odgajatelja kako bi se tom djetetu moglo više posvetiti i više raditi na njegovim problemima (Komljenović, 2019).

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju samoprocjenu kompetencija odgajatelja za rad s djecom s problemima u ponašanju. Odgajatelji su ocjenjivali svoje kompetencije na ljestvici od 1 do 5, odnosno, od nedovoljno do odlično. Pritom, više od polovice ispitanih odgajatelja, 51,92% procjenjuje svoje kompetencije za rad vrlo dobrima, a 34,62% svoje kompetencije procjenjuje dobrima. Prema istraživanju iz 2008. godine u kojem su odgajatelji iznijeli mišljenje da su njihove kompetencije povezane s aktivnostima usmjerene prevenciji rizičnog ponašanja slabije od ostalih (Bašić, 2008), dobiveni podatak ovog istraživanja pokazuje da se odgajatelji više osjećaju spremnima za rad s djecom s problemima u ponašanju. Dobiveni rezultati nadalje pokazuju da 38,46% odgajatelja smatra da imaju dovoljno znanja o ovoj temi, dok 26,92% smatra kako nemaju dovoljno znanja. 34,62% ispitanih nisu sigurni u razinu vlastitih znanja o temi problema u ponašanju. U istraživanju provedenom 2020. godine ispitanici odgajatelji procjenjuju znanja koja posjeduju vezano uz probleme u ponašanju i potrebe prevencije kao dobra ili vrlo dobra (Tukač, 2020). Dakle, rezultati iz 2020. godine i rezultati dobiveni ovim istraživanjem vrlo su slični. Rezultati iz 2018. pokazuju da 44% ispitanika uglavnom smatra da su kompetentni za rad s djecom koja imaju probleme u ponašanju, a 35% ispitanika je neutralno. 6% ispitanika se u potpunosti slaže s tvrdnjom da su dovoljno kompetentni, a jednak postotak ispitanika se uopće ne slaže s tom tvrdnjom (Borojević, 2018). U ovom aspektu vidljivo je kako su ovim istraživanjem, odgajatelji pokazali da se osjećaju kompetentnijima za rad s djecom s poteškoćama u ponašanju nego u istraživanju provedenom 2018. godine. To je pozitivan porast zato što je vidljivo da s vremenom odgajatelji sve više uviđaju svoju ulogu, da rade na svojim kompetencijama i usavršavaju se.

Nadalje, rezultati iz 2020. pokazuju da odgajatelji kroz formalno obrazovanje nisu pretjerano obrađivali teme problema u ponašanju (Tukač, 2020). U provedenom istraživanju, ispitalo se koliko su kolegiji na studiju bili tematski povezani s problemima u ponašanju. Rezultati pokazuju da se 16 ispitanika (30,77%) uglavnom slaže s tvrdnjom da su tijekom formalnog obrazovanja obrađivali spomenute teme, a 15 ispitanika (28,85%) se u potpunosti s time slaže. Ipak, 9 ispitanika (17,3%) se s time niti slaže niti ne slaže, a 12 ispitanika se uglavnom ili uopće ne slažu s navedenim. S tim u vidu zaključuje se da dobiveni rezultati djelomično pozitivni zato što je veći broj ispitanika tijekom studiranja obrađivao teme problema u ponašanju. Također, od ispitanika zahtijevalo se da daju mišljenje o tome koliko primjenjuju stečena znanja o izrađivanju individualiziranog razvojnog plana i programa za djecu s problemima u ponašanju. Rezultati pokazuju da se 42,31% uglavnom slaže da imaju i primjenjuju znanja izrade individualiziranog plana i programa, a 25% se u potpunosti slaže s

tom konstatacijom. 19,23% se niti slaže niti ne slaže, 1,92% se uglavnom ne slažem, a 11,54% se uopće ne slaže s tvrdnjom. Dakle, dolazi se do zaključka da više od pola ispitanih odgajatelja (67,31%) smatraju da uglavnom ili u potpunosti imaju i primjenjuju znanja izrade individualiziranog plana i programa za dijete s problemom u ponašanju, koji je neophodan za djetetov optimalan rast i razvoj.

Nadalje, istraživanjem se ispitivalo kroz koje aspekte su odgajatelji stjecali znanja i kompetencije za rad s djecom s problemima u ponašanju. Većina ispitanika, čak 94,2% njih navodi da se znanja i kompetencije najviše stječu kroz rad u praksi. Osim rada u praksi, navode osobni interes za temu (27 ispitanika), životno iskustvo (25 ispitanika) te fakultet (17 ispitanika).

S obzirom na to da je najmanji broj ispitanika odabrao fakultet kao mjesto stjecanja znanja i kompetencija, istraživanjem se ispituje i jesu li studenti tijekom studiranja stekli kompetencije za rad s djecom koja manifestiraju probleme ponašanja. Dobiveni rezultati pokazuju da se većina ispitanih odgajatelja (42,31%) niti slažu niti se ne slažu s tvrdnjom da su tijekom studija stekli kompetencije za rad s djecom s problemima u ponašanju. Pritom se 21,15% ispitanih uopće ne slažu s tvrdnjom da kroz formalno obrazovanje stječu kompetencije za takav rad, a 19,23% se uglavnom ne slaže. Nadalje, nekoliko ispitanika (7,69%) uglavnom se slaže s tvrdnjom da su tijekom studija stekli potrebne kompetencije, a 9,62% se u potpunosti s time slaže. Isto tako, odgajateljima je bila postavljena tvrdnja da studij RPOO dobro priprema studente za budući rad s djecom koja imaju probleme u ponašanju. Rezultati pokazuju da se 36,54% ispitanih niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom. 21,15% se uopće ne slaže s tom tvrdnjom, a 23,08% se uglavnom ne slaže. Ipak, neki ispitanici (11,54%) uglavnom se slažu da studij dobro priprema studente za rad, a 7,69% se u potpunosti s time slaže. Može se zaključiti da se više ispitanika uopće ili uglavnom ne slažu s tom konstatacijom, a ipak većina ispitanika ostaje neutralna. Dobiveni rezultati mogu se usporediti s istraživanjem iz 2017. kojem je jedna od pretpostavki bila da studij pruža dovoljno znanja za rad s djecom koje imaju neku od poteškoća u razvoju. Spomenuto istraživanje ispitivalo je studente studija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a rezultati pokazuju da čak 70% ispitanih smatra da studij ne priprema studente dovoljno za takav rad (Jelinek, 2017).

Suradnja sa stručnim timom odgojno – obrazovne ustanove je jedan od važnijih segmenata u radu odgajatelja, posebice kada je riječ o radu s djecom koja imaju probleme u ponašanju. Ovo istraživanje ispitivalo je mišljenja odgajatelja o važnosti suradnje sa stručnim timom. Rezultati pokazuju da čak 75% ispitanika u potpunosti slaže s tvrdnjom da je suradnja

i timski rad ključan kada je riječ o ranom otkrivanju i prepoznavanju problema. 23,1% ispitanih uglavnom se slaže s tom tvrdnjom, a samo jedan ispitanik se niti slaže niti se ne slaže. Dobiveni rezultati mogu se usporediti s rezultatima istraživanja iz 2018, koji pokazuju da se 35% ispitanika u potpunosti slaže, a 32% se uglavnom slaže s navedenom tvrdnjom. Možemo zaključiti da je postotak ispitanika koji smatra da je suradnja u radu neophodna vidljivo porastao (Borojević, 2018).

8.1. Primjenjivost rezultata istraživanja u praksi

Rezultati pokazuju da gotovo svi ispitanici smatraju da je suradnja između odgajatelja i stručnog tima vrtića jedna od najvažnijih stavki rada. Kao što je ranije spomenuto, suradnja doprinosi djetetovom rastu i razvoju i zajedničkim radom odgajatelja, stručnih suradnika i roditelja može se raditi na sprječavanju razvijanja problema u ponašanju. Timskim radom moguće je pronaći zajedničko rješenje koje će imati najbolji efekt za dijete i njegov razvoj. Dakle, odgajatelji su ti koji su svjesni koliko je suradnja neophodna te bi trebali poticati na istu. Zasigurno će se susresti s roditeljima koji ne žele surađivati niti žele prihvatiti pomoć. U takvim situacijama na vidjelo izlaze kompetencije odgajatelja koje posjeduje. Prvenstveno, strpljenje i komunikacija koji su izrazito važni jer je to put koji otvara mnoga vrata. Odgajatelji su u istraživanju naveli upravo komunikaciju i strpljivost kao važne kompetencije koje odgajatelj treba posjedovati, što znači da prepoznaju ono što je potrebno u praksi.

Prema dobivenim rezultatima, vidljivo je da čak 61,54% ispitanih odgajatelja ne može procijeniti ili smatra da nema dovoljno znanja o problemima u ponašanju. Temeljem te spoznaje može se zaključiti da je potrebno uložiti više vremena u dodatnu edukaciju i usavršavanje. Jedan od načina na koji bi se to moglo postići su grupna okupljanja odgajatelja koji bi međusobno mogli raspravljati o navedenoj problematici. Odgajatelji koji su sigurniji u svoje znanje mogli bi navesti razloge zbog kojih smatraju da znaju kako postupati s djecom koja imaju probleme u ponašanju, a te spoznaje usporediti s onima koji se osjećaju manje sigurno. Time se postiže međusobna suradnja odgajatelja i unapređenje njihovog znanja i praktičnog rada. Nadalje, preporučuje se i edukativne radionice za roditelje o specifičnostima problema u ponašanju za koje se sumnja da dijete ima. Osim edukativnih radionica, roditelji se mogu uključiti u grupe podrške koje rade u smjeru promicanja kvalitetne suradnje sa stručnim djelatnicima odgojno – obrazovne ustanove.

Nadalje, iz dobivenih rezultata vidljivo je da najveći udio ispitanih smatra kako je znatno više znanja o problemima o ponašanju steklo kroz životno iskustvo te rad u praksi. Tek manju

udio ispitanih odgovorio je kako je to znanje steklo kroz fakultet. Iz provedenog istraživanja može se zaključiti kako bi se tijekom fakultetskog obrazovanja trebalo više vremena posvetiti kako kolegijima koji će više raspravljati o navedenoj problematici tako i vremenu koje će studenti provoditi u direktnom kontaktu s djecom. Isto tako, vidljivo je kako se više od pola ispitanika tijekom studiranja imalo priliku susresti s djecom koja imaju probleme u razvoju. Iz toga se može zaključiti kako samo kontakt s djetetom koje manifestira različite oblike problema u ponašanju nije dovoljan da bi se stekla zadovoljavajuća razina kompetencija među mladim odgajateljima. Potrebno je omogućiti studentima češće odlaske u vrtiće u kojima borave djeca s problemima u ponašanju te im omogućiti primjenu znanja koja su stekli na kolegijima u praktičnom radu. Praksa bi trebala biti više zastupljena jer bi se na taj način znanje stečeno na predavanjima moglo primijeniti u neposrednom radu s djecom.

8.2. Ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja

Provedeno istraživanje nudi uvid u neke od aspekata rada odgajatelja, njihova promišljanja o vlastitim kompetencijama i znanjima koja posjeduju za rad s djecom s problemima u ponašanju. Istraživanjem se nije uspjelo obuhvatiti ispitanike iz svih županija diljem Hrvatske, pa tako preporuka ide u smjeru uključivanja odgajatelja iz svih županija. Nadalje, istraživanjem je obuhvaćeno 52 ispitanika, a anketa je provedena u online okruženju te se pretpostavlja da je to jedan od razloga zašto istraživanju nije pristupio veći broj odgajatelja. S tim u vidu daje se preporuka za daljnja istraživanja koja bi se provodila uživo te se smatra da bi se na taj način obuhvatio veći broj ispitanika. Što se tiče životne dobi, najviše ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju imaju između 23 i 27 godina. Može se zaključiti da su to prvenstveno odgajatelji s manje godina radnog iskustva, stoga se za iduća istraživanja preporučuje uključiti veći broj odgajatelja s više godina radnog iskustva.

Istraživanje pokazuje da su odgajatelji svjesni svoje uloge i važnosti u kontekstu ranog otkrivanja i prepoznavanja problema u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi. Ipak, da bi se dobio detaljniji uvid u mišljenja i samoprocjenu odgajatelja o kompetencijama i znanjima za rad potrebno je napraviti dodatna istraživanja koja bi obuhvatila veći broj ispitanika. Nadalje, bilo bi poželjno napraviti longitudinalno istraživanje kako bi se moglo pratiti napredak i usavršavanje odgajatelja o navedenoj temi kroz duži vremenski period. Istraživanje je pokazalo kako mali broj ispitanika smatra da se na studiju stječe dovoljno znanja i kompetencija o problemima u ponašanju, stoga bi bilo zanimljivo ispitati koja su razmišljanja dekana i profesora na fakultetima. S obzirom na to da su u istraživanju sudjelovale samo odgajateljice, postavlja se pitanje postoje li razlike u mišljenjima prema spolu. Nije pronađen podatak o broju

zaposlenih muških odgajatelja, a obzirom da je posao odgajatelja prvenstveno „ženska profesija“, pretpostavlja se da bi brojka između ispitanih muških i ženskih odgajatelja bila velika.

Iduća preporuka ide u smjeru ispitivanja korelacija nezavisnih varijabli (dob, spol, radno mjesto...) u odnosu na znanje i kompetencije koje imaju za rad, s ciljem detaljnijeg uvida u potencijalne razlike ispitanika koji pripadaju određenoj populaciji.

9. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazali su da su se svi ispitani odgajatelji tijekom rada susreli s djetetom koje ima neki od problema u ponašanju. Ovaj podatak nalaže koliko je važno da su odgajatelji svjesni svoje važnosti u djetetovom razvoju. Prema dobivenim rezultatima može se zaključiti da odgajatelji prepoznaju svoju važnost u djetetovom životu, osobito za djecu s problemima u ponašanju. Nerijetko je upravo odgajatelj prva osoba koja prepoznaje znakove problema u ponašanju kod djeteta, a roditelji možda nekim znakovima problema u ponašanju (primjerice djetetove laži) ne pridaju na važnosti. Upravo iz tog razloga je važna suradnja između roditelja i odgajatelja; međusobnom suradnjom mogu unaprijediti djetetov razvoj i raditi na sprečavanju problema u ponašanju. Tijekom obrazovanja odgajatelji nisu stekli dovoljno kompetencija za rad, već navode da je potrebno formalno obrazovanje, životno iskustvo i rad u praksi kako bi s vremenom mogli razvijati dodatne kompetencije za rad s djecom s problemima u ponašanju. Pritom navode da je važno da je odgajatelj osoba puna empatije, strpljenja, da ima dobro razvijene komunikacijske vještine i da je prilagodljiva. Naime, prilagodljivost je kompetencija koju smatraju najvažnijom kada je riječ o problemima u ponašanju kod djece rane i predškolske dobi.

Nadalje, zaključuje se da su odgajatelji uglavnom zadovoljni kompetencijama koje posjeduju, ali istovremeno smatraju da je potrebna dodatna edukacija kako bi se usavršili. Najvažnija je namjera odgajatelja da pomogne djetetu i njegovoj obitelji. Ključ uspješne realizacije prilikom prepoznavanja i otkrivanja problema je dobro razumijevanje teorijske podloge o problemima u ponašanju te primjena znanja u praksi. Osim suradnje s roditeljima, veoma važnom smatraju i suradnju sa stručnim timom vrtića. Cilj suradnje odgajatelja i stručnog tima je zajednički rad na razvijanju djetetovih individualnih potreba i zadovoljavanja njegovog razvojnog puta. Odgajatelj kao pojedinac prvi prepoznaje znakove pojave problema, ali mu je za daljnje korake potrebna suradnja s obitelji i stručnjacima. Naime, zajedničkom suradnjom postiže se okruženje koje osigurava precizniju identifikaciju problema, a time i veću uspješnost u sprečavanju istog.

Popis tablica i slika

Popis tablica

Tablica 1. Rizični čimbenici

Tablica 2. Zaštitni čimbenici

Tablica 3. Spol ispitanika

Tablica 4. Dob ispitanika

Tablica 5. Razina obrazovanja ispitanika

Tablica 6. Broj godina rada u struci

Tablica 7. Skupina djece u kojoj odgajatelji rade

Tablica 8. Prikaz odgovora o važnosti odgajatelja za prepoznavanje problema u ponašanju

Tablica 9. Prepoznavanje razlika između problema u ponašanju i normalne faze razvoja

Tablica 10. Pružanje više vremena i pažnje djetetu s problemom u odnosu na ostalu djecu

Tablica 11. Prikaz procjene znanja odgajatelja o problemima u ponašanju

Tablica 12. Prikaz mišljenja odgajatelja o ranom otkrivanju problema u ponašanju

Tablica 13. Samoprocjena kompetencija odgajatelja za rad s djecom s problemima u ponašanju

Tablica 14. Važnost poznavanje emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta

Tablica 15. Suradnja između odgajatelja i stručnog tima vrtića

Tablica 16. Prikaz samoprocjene znanja odgajatelja

Tablica 17. Primjena znanja izrađivanja IOOP-a

Tablica 18. Prikaz ispitanika koji su tijekom studija polazili kolegije koji su tematski povezani s problemima u ponašanju

Tablica 19. Obrada tema inkluzije i IOOP-a na studiju

Tablica 20. Mišljenja odgajatelja o stjecanju znanja kroz studij

Popis slika

Slika 1. Sustavne karakteristike i međuovisnosti različitih dijelova odgojno – obrazovne prakse vrtića

Slika 2. Raspodjela po spolu ispitanika

Slika 3. Razina obrazovanja ispitanika

Slika 4. Broj godina rada kao odgajatelj

Slika 5. Skupina rada odgajatelja

Slika 6. Mjesto rada odgajatelja po županijama

- Slika 7. Prikaz odgovora o važnosti odgajatelja za prepoznavanje problema u ponašanju
- Slika 8. Prikaz o prepoznavanju razlika problema u ponašanju i prolazne faze razvoja
- Slika 9. Prikaz rezultata o posvećivanju više vremena i pažnje djetetu s problemom u odnosu na ostalu djecu
- Slika 10. Prikaz procjene znanja odgajatelja o problemima u ponašanju
- Slika 11. Prikaz stjecanja znanja ispitanika o problemima u ponašanju
- Slika 12. Prikaz susretanja odgajatelja s djecom koja imaju problem u ponašanju
- Slika 13. Prikaz susretanja ispitanika s problemima u ponašanju tijekom rada u struci
- Slika 14. Prikaz samoprocjene kompetencija odgajatelja na ljestvici od nedovoljno do odlično
- Slika 15. Podjela odgovora o važnosti poznavanja emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta
- Slika 16. Vizualni prikaz (ne)slaganja na temu suradnje odgajatelja i stručnog tima vrtića
- Slika 17. Prepoznavanje znakova pojavljivanja problema u ponašanju
- Slika 18. Prepoznavanje razlika između eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju
- Slika 19. Znanje o postupanju u situaciji kada dijete iskazuje različite oblike problema u ponašanju
- Slika 20. Mišljenja odgajatelja o potrebi promatranja djece u svim situacijama boravka u skupini
- Slika 21. Prikaz ispitanika koji su tijekom studija polazili kolegije koji su tematski povezani s problemima u ponašanju
- Slika 22. Prikaz kolegija na studiju RPOO koji su obrađivali teme problema u ponašanju
- Slika 23. Prikaz mišljenja ispitanika o stjecanju kompetencija za rad tijekom studiju
- Slika 24. Prikaz mogućnosti susretanja s djecom koja imaju probleme u ponašanju tijekom studija
- Slika 25. Mišljenja ispitanika o pripremanju studenata za rad s djecom s problemima u ponašanju tijekom studiranja

LITERATURA

Ajduković, M. (2000). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: J. Bašić i J. Janković (Ur). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb. Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. (str. 63-77).

Bašić, J. (1990). Razlike u odnosima roditelja prema predškolskoj djeci koja manifestiraju odnosno ne manifestiraju neke oblike poremećaja u ponašanju. *Defektologija*, 26(1), 69-80. <https://hrcak.srce.hr/file/159760>.

Bašić, J. (2000) Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju. U: Bašić, J., Janković, J. (eds.). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 153-154.

Bašić, J. (2001). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: teorijsko motrište. U: J. Bašić i J. Janković (Ur). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb. Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. (str. 33-45).

Bašić, J. (2008). KOMPETENTNOST ODGAJATELJA I PREVENCIJA RIZIČNIH PONAŠANJA DJECE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA. *Kriminologija & socijalna integracija*, 16 (2), 15-27. <https://hrcak.srce.hr/99119>

Bašić, J. (2009.). Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Školska knjiga

Bašić, J., Mihić, J. (2008). PREVENTIVNE STRATEGIJE - EKSTERNALIZIRANI POREMEĆAJI U PONAŠANJU I RIZIČNA PONAŠANJA DJECE I MLADIH. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 445-471. <https://hrcak.srce.hr/31381>

Bašić, J., Novak, M. (2008). INTERNALIZIRANI PROBLEMI KOD DJECE I ADOLESCENATA: OBILJEŽJA I MOGUĆNOSTI PREVENCIJE. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 473-498. <https://hrcak.srce.hr/31382>

- Bašić, J., Žižak, A., Koller-Trbović, N. (2004.). Prijedlog pristupa rizičnim ponašanjima i poremećajima u ponašanju djece i mladih. U: Bašić, J., Koller-Trbović, N., Uzelac, S., (ur.). Poremećaji u ponašanju: pristupi i pojmovna određenja. Zagreb: Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 147-156.
- Belan, T. (2015): Individualizirani pristup odgojitelja u inkluzivnom vrtiću. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://core.ac.uk/download/pdf/197894407.pdf>
- Bezuk – Jakovina, J. (2002). Roditeljstvo i suradnja. Zagreb: IDEM
- Biondić, I. (1993). Integrativna pedagogija: odgoj djece s posebnim potrebama. Školske novine
- Borojević, B. (2018). Najčešći problemi u ponašanju djece predškolske dobi. [Završni rad]. Učiteljski fakultet u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:770150>
- Bouillet, D. (2010) Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Školska knjiga
- Bouillet, D., Uzelac, S. (2007.). Osnove socijalne pedagogije. Školska knjiga.
- Cakić, L. i Velki, T. (2014). AGRESIVNOST I PRIHVAĆENOST U SKUPINI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI. *Život i škola, LX* (32), 15-22. <https://hrcak.srce.hr/131203>
- Crews, S. D., Bender, H., Cook, C. R., Gresham, F. M., Kern, L., & Vanderwood, M. (2007). Risk and Protective Factors of Emotional and/or Behavioral Disorders in Children and Adolescents: A Mega-Analytic Synthesis. *Behavioral Disorders*, 32(2), 64–77. <https://doi.org/10.1177/019874290703200201>
- Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2008). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
- Đuranović, M., Opić, V. (2013). Mogućnosti prevencije rizičnih ponašanja djece predškolske dobi. *Magistra laderstina*, 8(1) (str. 101-111). Novska.
- Essau, C., A., Conradt, J. (2006.). Agresivnost u djece i mladeži. Naklada Slap
- Jelinek, T. (2017). Studentska samoprocjena kompetencija za rad s djecom s teškoćama u razvoju. [Završni rad]. Zagreb. Učiteljski fakultet u Zagrebu. <https://repositorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg:302>
- Koller-Trbović, N. (1998). PRAVOVREMENO OTKRIVANJE POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE I MLADEŽI I RANO INTERVENIRANJE. *Kriminologija & socijalna integracija*, 6 (1), 51-59. <https://hrcak.srce.hr/94214>

Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Jeđud Borić, I. (2011): Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih. Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih Vlade Republike Hrvatske. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Komljenović, M. (2019). Odgojitelj u prepoznavanju i praćenju ponašanja djece s poremećajem aktivnosti i pažnje. [Završni rad]. Učiteljski fakultet u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:732244>

Lebedina Manzoni, M. (2007.). Psihološke osnove poremećaja u ponašanju. Naklada Slap.

Livazović, G., Alispahić, D., Terović, E. (bez dat.), Inkluzivni odgoj i obrazovanje u školi. Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija“. Sarajevo. Unicef Bosna i Hercegovina.

Ljubetić, M. (2001.). Važno je znati kako živjeti – rano otkrivanje poremećaja u ponašanju predškolske djece. Alineja

Maglica, T. i Džanko, P. (2016). Internalizirani problemi u ponašanju među splitskim srednjoškolcima. *Školski vjesnik*, 65 (4), 559-585. <https://hrcak.srce.hr/178257>

Matijević, M., Bilić, V., Opić, S. (2016). Pedagogija za učitelje i nastavnike. Zagreb: Školska knjiga

Meščić-Blažević, L. (2007). Pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju adolescenata. *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 301-308. <http://www.problemiuponasanju.info/files/download/filename/55/LMBhrv.pdf>

Miljak, A., & Vujičić, L. (2002). Vrtić u skladu s dječjom prirodom. Rovinj: Dječji centar Neven, 10-40.

Modrić, N. (2012). Kompetencije odgojitelja za učinkovito upravljanje problemnim situacijama. *Napredak* 154 (str. 427-450). Samobor.

Mrnjavac, A. (2014). Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik*, 63 (3), 433-452. <https://hrcak.srce.hr/136091>

Oland, A. & Shaw, D. (2005). Pure versus co-occurring externalizing and internalizing symptoms in children: The potential role of socio-developmental milestones. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8 (4), 247-270

Pejović Milovančević, M., Popović Deušić, S., & Aleksić, O. (2002). Definiranje poremećaja u ponašanju u okviru dječje psihijatrije. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 10(2), 139-152. <https://hrcak.srce.hr/file/145723>

Rijavac, M. (2000.). Čuda se ipak događaju - Psihologija pozitivnog mišljenja. Zagreb: IEP d.o.o

Sindik, Z., Sindik, J. (2013). Taksonomizacija nepoželjnih oblika ponašanja i socijalnih vještina kod predškolske djece. *Zbornik radova međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 4(2), 123-127. <https://hrcak.srce.hr/en/113584>

Srok, N. & Skočić Mihić, S. (2012). Odgajatelji i stručni suradnici u savjetodavnoj ulozi. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (70), 19-21. <https://hrcak.srce.hr/123767>

Tatalović Vorkapić, S., Slaviček, M. & Vlah, N. (2017). Strengths and difficulties in Croatian preschool children: validation of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (Supplement), 231-243. Retrieved from <https://hrcak.srce.hr/193756>

Tukač, I. (2020). Prevenција poremećaja u ponašanju kod djece predškolske dobi [Diplomski rad]. Učiteljski fakultet u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:906481>

Vlah, N., Miroslavljević, A., Katić, V. (2018). Nošenje odgajatelja predškolskih ustanova sa rizičnim ponašanjima djece. <https://hrcak.srce.hr/en/218680>

Zloković, J. i Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*. XII (1). str. 197-213.

Živčić-Bečirević, I., Smojver-Ažić, S. i Miščenić, G. (2003). Problemi u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja i odgojitelja. *Psihologijske teme*, 12 (1), 63-76. <https://hrcak.srce.hr/166696>